

Zestiende jaargang • nummer 32 • november 2008

Arabesken

Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap

Frédéric Bastet

1926-2008

**ANTIQUITEITEN
EN
TAXATIES**

**NOORDEINDE 164 EN 164A
2514 GR 'S-GRAVENHAGE
TELEFOON 070 - 365 39 07
FAX 070 - 365 39 08**

S. VAN LEEUWEN

Een bekend adres in Den Haag aan het Noordeinde met een gevarieerde collectie antieke meubelen, Chinees porselein en Delfts aardewerk, maar ook een bron van inspiratie voor een geschenk.

De plek waar Louis Couperus in de jaren twintig reeds zijn inkopen deed en in de lommerrijke tuin inspiratie opdeed voor zijn boeken. In deze tuin werd ook de bekende foto gemaakt met zijn hond Brinio.

In deze nog ongerepte tuin kunt u genieten van de natuur en een keuze maken uit de tuindecoraties en tuinmeubelen met een nostalgisch karakter.

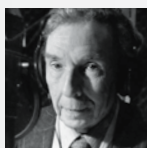
**Open:
dinsdag t/m vrijdag 11.00 - 17.30 uur
zaterdag 11.00 - 17.00 uur
en op afspraak**

Inhoud

Op de omslag: Frédéric Bastet.
Foto: Klaas Koppe

Menno Voskuil **4**
Peter Hoffman
Biograaf tegen wil en dank
Frédéric Bastet (1926-2008)

3 Geachte donateurs

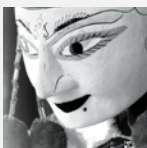
7 H.T.M. van Vliet
Een archeoloog in de literatuur
De betekenis van Frédéric Bastet voor het Couperusonderzoek

Caroline de Westenholz **17**
Frédéric Bastet, Albert en Liesje Vogel
Herinneringen aan een vriendschap

24 Menno Voskuil
'Vergeleken met Couperus ben ik maar een heel klein mannetje hoor'
Het laatste vraaggesprek met Frédéric Bastet

'Dien éenen grooten witten...' 28
Het favoriete fragment van...
Elsbeth Etty

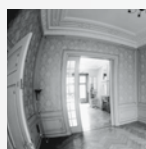
30 Piet Kralt
Uit en in de greep van het noodlot
Over Aan den weg der vreugde

Rémon van Gemenen **40**
Continuïteit en kwaliteit
Na tien jaar neemt Peter Hoffman afscheid van redactie Arabesken

42 Nieuwsbrief
Louis Couperus Museum

Van en over Couperus 46 en anderen

50 Korte Arabesken

Stichting Louis Couperus Genootschap

Erevoorzitter

Prof. dr. F.L. Bastet †

Comité van aanbeveling:

Dr. R. Breugelmans	Oud-conservator Universiteitsbibliotheek Leiden. Bezorger van onder meer <i>Louis Couperus Lion of the Season</i> , <i>Louis Couperus, Tussen Alexandrië en Londen</i> en <i>Louis Couperus in den vreemde</i> .
Dr. L. Dirix	Auteur van de dissertatie <i>Louis Couperus en het decadentisme. Een thematologische confrontatie</i> .
Prof.dr. H.F.J. Horstmanshoff	Bijzonder hoogleraar Geschiedenis van de Antieke Geneeskunde aan de Universiteit Leiden. Auteur van 'En ik verheugde mij om de rijzende zon'. Een gladiator-verhaal van Louis Couperus (Couperus Cahier VI).
Dr. M. Klein	Universitair hoofddocent Radboud Universiteit Nijmegen. Auteur van onder meer <i>Over Eline Vere van Louis Couperus</i> , <i>Couperus en het Corpus Hermeticum</i> en <i>Noodlot en Wederkeer</i> .
Dr. J.E. Koch	Docent neerlandistiek aan het Istituto Universitario Orientale in Napels. Auteur van onder meer de dissertatie <i>De koningsromans van Louis Couperus en Zingende lijnen, gebeeldhouwde impressies</i> (Couperus Cahier I).
Prof. dr. H.T.M. van Vliet	Freelance onderzoeker. Bezorger van de <i>Volledige Werken Louis Couperus</i> . Auteur van onder meer <i>Eenheid in verscheidenheid</i> en <i>Versierde verhalen</i> .

Bestuur:

Hans Kreuzen	Voorzitter
Han Peek	Penningmeester
Drs. Tessy van de Ven	Secretaris
Mr. Pieter Verhaar	Vice-voorzitter
Drs. Peter Hoffman	Algemeen lid
Ria Keene-Fiolet	Algemeen lid

Stichtingsregister Kamer van Koophandel: S-157707

Geachte donateurs,

Ieder van u zal zo zijn of haar eigen herinneringen koesteren aan Frédéric Bastet, of u hem nu persoonlijk, slechts uit zijn boeken of vaag, op afstand heeft gekend. Ik behoor tot de laatste groep. Natuurlijk heb ik hem uit hoofde van mijn functie als redacteur en bestuurslid van het genootschap wel eens gesproken, maar dat waren alleen maar vluchtige, korte ontmoetingen, terwijl er ook steeds andere gegadigden om zijn aandacht vroegen.

Nee, mijn dierbaarste souvenir – om het eens couperiaans uit te drukken – aan Bastet is tevens mijn eerste kennismaking met hem, en dat was in 1990, als televisiekijker: hij werd gefilmd voor een kunstprogramma van de VPRO. De aanleiding hiervoor was de recente vondst van een zeer kort filmpje waarin Couperus te zien is. Nu weet ik niet meer zo goed wat mij toen het meest trof: dat ik, geheel onverwacht, werd geconfronteerd met de levendige mimiek van Couperus, of de duidelijk zichtbare ontroering van de overrompelde biograaf. Want de makers van het programma verstonden hun vak: vóórdat je als kijker de beelden van de auteur te zien kreeg, werd de reactie van Bastet getoond, die op dat moment voor het eerst in zijn leven naar de bewegende Couperus keek, met het klassieke geratel van de filmprojector als geluidsdecor. Moet u zich eens voorstellen: de man die daarvoor jarenlang bezig is geweest om de gestalte van de schrijver vanuit meters bedrukt papier voor ons tot leven te wekken, die met allerlei omtrekkende bewegingen heeft getracht de ziel van een groot auteur te peilen, ziet in luttele seconden... ja wát eigenlijk? Een lichtelijk schichtig in de camera kijkende, oudere man die aan zijn denkbeeldige snor draait, en een zuinige maar beminnelijke glimlach toont. Dat is alles. Het is voorbij voordat je het weet. Maar de sensatie van de onmiddellijke nabijheid van de mens Couperus die dat filmpje ons geeft – daar kan geen vuistdikke biografie tegenop. Bastet zal dat als geen ander hebben beseft.

Het spreekt vanzelf dat deze aflevering van *Arabesken* voor een groot deel gewijd is aan de persoon die de laatste jaren vaak in één adem werd genoemd met het eigenlijke onderwerp van ons tijdschrift. Na een redactioneel in memoriam belicht H.T.M van Vliet de betekenis van Bastet voor het Couperusonderzoek. Caroline de Westenholz verhaalt van een bijzondere vriendschap tussen de Couperusbiograaf en zijn voorganger: Albert Vogel. Met evenveel spijt als trots presenteren wij in dit nummer ook het laatste interview dat Frédéric Bastet gaf: twee maanden voor zijn overlijden zocht Menno Voskuil hem op in zijn appartement in Oegstgeest. En dan is het tijd om onze weg vervolgen, zonder Bastet: Elsbeth Etty koos haar favoriete fragment, en Piet Kralt stond aan ons een mooi essay af over *Aan den weg der vreugde*.

Dit is overigens de laatste keer dat ik hier een nieuwe aflevering van *Arabesken* in uw aandacht aanbeveel. Na tien jaar vind ik het mooi geweest. Het is tijd om plaats te maken voor een ander. Blijkbaar heeft zo'n aankondiging onmiddellijk invloed op je gezag als hoofdredacteur, want ik kon 'mijn' redacteurs met geen enkel argument meer van het voornemen afbrengen om mij in dit nummer met een kort stukje uitgeleide te doen. Schoorvoetend gaf ik toe, met als prettige bijkomstigheid dat het me van de plicht ontslaat om er hier verder nog woorden aan vuil te maken. Vooruit, behalve deze: dat ik het een groot voorrecht vond om al die jaren mee te werken aan dit prachtblad. Volgend jaar spreekt mijn opvolgster Liesje Schreuders u toe vanaf deze plek. Wij wensen haar veel succes! 🍀

*Namens het bestuur en de redactie,
Peter Hoffman*

Biograaf tegen wil en dank

Op maandag 30 juni 2008 overleed Frédéric Bastet in zijn woonplaats Oegstgeest. Hij werd bekend door zijn *Wandelingen door de antieke wereld*, een vijfdelige reeks met kunsthistorische beschouwingen, maar bovenal door de biografie die hij schreef over Louis Couperus. In 2005 werd hem de P.C. Hooftprijs toegekend voor zijn essayistisch oeuvre. Ook was hij de zeer betrokken erevoorzitter van het Louis Couperus Genootschap.

Door Menno Voskuil en Peter Hoffman

Frédéric Bastet werd op 20 september 1926 geboren in Haarlem. Na zijn middelbare schoolopleiding ging hij studeren in Leiden, aanvankelijk alleen klassieke letteren, maar na zijn kandidaatsexamen richtte Bastet zich ook op de archeologie. In 1955 voltooide hij beide studies en vestigde hij zich enige tijd in Griekenland en Italië. Hier werkte hij aan zijn proefschrift, dat onder de titel *De datum van het grote hypogaeum bij de Porta Maggiore te Rome* in 1958 zou verschijnen.

Vervolgens kreeg Bastet een functie als klassiek archeoloog aan de universiteit van Leiden. In april 1964 hield hij zijn inauguratierede als lector en twee jaar later beklom hij opnieuw het spreekgestoelte, ditmaal voor, zoals hijzelf zegt, 'een echte oratie, met als onderwerp *De Doornuittrekker: Simulacrum valde ridiculosum*'. In 1966 werd hij benoemd tot hoogleraar in de archeologie.

Veelzijdig

Niet alleen op zijn vakgebied deed Bastet van zich spreken; al snel liet hij zich ook als literair auteur gelden. In 1959 debuteerde hij met *De aardbeving*, een novelle die gepubliceerd werd in de Boekvink-reeks van De Arbeiderspers. Samen met twee andere vroege novellen, *Heksendans* uit 1961 en *Lava* uit 1963, werd *De aardbeving* in 1986 herdrukt onder de titel *Op weg naar het zuiden*.

Een jaar na zijn prozadebuut verscheen Bastets eerste dichtbundel, eenvoudigweg *Gedichten* geheten. Net als in de latere poëziebundels *Arion op de dolfin* (1964) en *Een mislukte pansfluit* (1967) speelde de klassieke oudheid een belangrijke rol. Vaak koos hij voor het sonnet als dichtvorm; de bundel *Gedichten* bevat zelfs een volledige sonnettenkrans: 'Koning van Rome'. Een eigen keuze uit de bovenstaande bundels verscheen in 1980 onder de titel *Catacomben*.

De veelzijdigheid van Bastet werd nog eens benadrukt door de publicatie van zijn eerste grote letterkundige studie: *Mr. Carel Vosmaer: zijn achtergronden, zijn reizen, zijn tijdgenoten, zijn invloed* (1967). In deze biografie, later herdrukt als *Met Carel Vosmaer op reis*, beschreef hij op onnavolgbare wijze het leven van deze negentiende-eeuwse literator. Rudi van der Paardt stelt in zijn artikel 'Een moderne Proteus' (*Arabesken* nr.17) zelfs dat Bastet met zijn biografische schets er eigenhandig voor heeft gezorgd dat Carel Vosmaer niet in de vergetelheid raakte.

Frédéric Bastet in
de geluidsstudio
Studio Heartland in
Amsterdam.
Foto: Hannie
van Herk

'Waarom wéét niemand dat?'

Na tien jaar hoogleraarschap werd Frédéric Bastet benoemd tot conservator van het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden, een functie die hij tot zijn pensionering zou vervullen. In deze jaren publiceerde hij vele artikelen en boeken. In het bijzonder richtte Bastet zijn aandacht op Louis Couperus. In 1977 bezorgde hij de tweedelige uitgave van de brieven van Couperus aan zijn uitgever L.J. Veen. In een vraaggesprek met Aleid Truijens in *de Volkskrant* (2001) vertelde Bastet hoe zijn belangstelling voor Couperus is ontstaan:

Voor mijn grootmoeder, die uit een Haags-Indische familie kwam, was Couperus een begrip. De stille kracht, daar had ze altijd over. Mijn moeder heeft Couperus nog horen voorlezen. Ze kon hem prachtig nadoen, hoe hij uit *Psyche* voordroeg. Er stonden verschillende boeken van hem in de kast. Tijdens de hongerwinter, toen ik zat ondergedoken, heb ik de hele Couperus gelezen. (...) Ik herinner me nog de verbazing: wat is dit een groot schrijver! En vooral: waarom wéét niemand dat? Want dat werd je op school niet verteld.

In 1980 verscheen de essaybundel *Een zuil in de mist. Van en over Couperus*, waarvoor hij een jaar later de Littéraire Witte Prijs kreeg toegekend. Toch was Bastet destijds geenszins van plan het leven van de Haagse auteur op te tekenen. In een vraaggesprek ter gelegenheid van zijn vijfenzeventigste verjaardag verklaarde hij:

Het gerucht ontstond dat ik een biografie over Couperus zou schrijven. Dat wilde ik niet, maar de geruchten hielden zo aan, dat ik het bijna gênant ging vinden het niet te doen. Toen ging ik me verdiepen in het familiearchief van Couperus. Er zat zoveel interessants in, dat het zonde zou zijn er niets mee te doen.

In 1987 kwam de biografie er alsnog: het lijvige *Louis Couperus. Een biografie* betekende een enorme stimulans voor het Couperusonderzoek en speelde een grote rol in de herwaardering die de auteur in de jaren tachtig van de vorige eeuw ten deel viel. Dit maakte de weg vrij voor de oprichting van het Louis Couperus Genootschap (1993), waarvan Bastet tot zijn dood erevoorzitter was.

Maar ook in een ander opzicht was deze publicatie een belangrijke gebeurtenis: toentertijd stond de schrijversbiografie als genre feitelijk nog in de kinderschoenen, althans in Nederland. Hoewel zijn methode van biograferen hem ook op kritiek kwam te staan, zal zijn levensbeschrijving van een van onze grootste auteurs menigeen tot de verbeelding hebben gesproken en op deze wijze – direct of indirect – hebben bijgedragen tot een nieuwe traditie in Nederland.

Waardering

Groot succes kende Bastet ook met zijn *Wandelingen door de antieke wereld*, vijf delen kunsthistorische beschouwingen die tussen 1978 en 1987 werden gepubliceerd. Tot aan 2005 bleef zijn literaire productie onwaarschijnlijk hoog. Zo schreef hij onder andere twee romans, *Funérailles* (1993) en *De schele hertogin* (2000), en het biografisch essay *Helse liefde* (1997) over de relaties tussen Chopin, Liszt, Marie d'Agoult en George Sand (die Bastet aan het eind van zijn boek kwalificeert als een 'welbespraakt viswijf'!). In 2005 verscheen *De grote wandeling*, een autobiografisch geschrift waarin Bastet terugblikt op zijn leven en waarmee hij zijn literaire loopbaan afsloot:

Ik ben mijn hele leven bezig geweest, maar ik ben 78 en heb het schrijversschap afgesloten. Kan ook niet met de moderne computer en dat soort gedonder omgaan. Het schrijven laat ik aan de jongeren.

De afgelopen jaren kreeg Bastet uit verschillende hoeken waardering voor zijn (literaire) arbeid: tijdens de feestelijke viering van zijn vijfenzeventigste verjaardag in de Koninklijke Bibliotheek werd hij benoemd tot Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw (hij was al sinds 1982 officier in de orde van Oranje-Nassau), en in 2005 kreeg hij de PC. Hooftprijs, een van de belangrijkste literaire prijzen in ons taalgebied, voor zijn essayistisch oeuvre.

Frédéric Bastet is 81 jaar geworden. 🐼

Een archeoloog in de literatuur

Zijn bemoeienis met Couperus begon in de jaren vijftig met een boze ingezonden brief in de krant en culmineerde drie decennia later in zijn beroemde biografie van de auteur. In de tussenliggende jaren en ook daarna heeft Frédéric Bastet het Couperusonderzoek diepgaand beïnvloed. Alle latere onderzoekers stuiten tijdens hun speurtochten altijd, bij welk onderwerp ook, op Bastet als de grote wegbereider.

Door H.T.M. van Vliet

Een rekest

Na de Tweede Wereldoorlog nam de Amsterdamse uitgever Geert van Oorschot (1909-1987) het initiatief voor een uitgave van de *Verzamelde Werken* van Louis Couperus. Hij wist zeven uitgeverijen voor zijn plan te winnen en stelde een redactiecommissie samen onder leiding van de literator en wetenschapper Garnt Stuiveling (1907-1985). In januari 1947 kwam de redactiecommissie een paar keer bijeen om de principes voor de uitgave vast te stellen. De leden besloten unaniem de spelling van Couperus te handhaven, de tekst 'van de laatste door den auteur gecorrigeerde druk' te volgen, 'grote varianten' op te nemen en het gehele werk van Couperus, onderverdeeld in romans, kleine prozastukken en gedichten, uit te geven.¹ De uitgevers spraken af eind 1947 het eerste deel te laten verschijnen. Maar de uitgave moest door papierschaarste worden uitgesteld. Het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, dat in die tijd besliste over de toewijzing van papier, wees de aanvraag van de redactie af.

Toen de papierschaarste voorbij was, werden de plannen voor de Couperusuitgave weer actueel. In april 1952 kondigde Van Oorschot namens de uitgevers op een persconferentie in Amsterdam de verschijning aan van Couperus' *Verzamelde Werken* in twaalf delen dundruk.

De redactie stond nog steeds onder leiding van Stuiveling, maar deze bleek radicaal van mening te zijn veranderd. Hij wilde nu de spelling van Couperus moderniseren en niet meer al het werk opnemen. Volgens hem waren er met name onder de feuilletons en verhalen vele teksten die weinig of geen literair belang hadden. Voor de geplande uitgave zou een keuze uit deze kleinere prozastukken voldoende zijn. Toen twee leden uit protest tegen deze opvattingen van Stuiveling uit de redactie traden en de publiciteit zochten, ontstond er al snel een omvangrijke polemiek in de toenmalige dag- en weekbladen. Zo verscheen

*De gewraakte editie
Verzamelde Werken*

er in het *Haarlems Dagblad* een ingezonden stuk van de student oude talen F.L. Bastet, waarin deze schande sprak van de voorgenomen plannen voor de Couperuseditie. Toen Bastet enige tijd later in Nice verbleef, ontving hij een brief van F.E.A. Batten, een van de opstandige redactieleden. Batten vroeg Bastet een rekest te tekenen dat aan de minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen zou worden aangeboden. Bastet stemde toe en zijn naam kwam op een lange lijst te staan midden tussen enkele honderden Nederlanders, onder wie beroemde schrijvers als J.C. Bloem, A. Roland Holst en S. Vestdijk. De ondertekenaars vroegen de toenmalige minister, J.L.M.Th. Cals, de toegezegde subsidie voor de Couperusuitgave in te trekken in verband met de omstrede uitgangspunten. Maar de minister ging hier niet op in. Hij had zich een jaar eerder, in 1951, de woede van de literaire wereld op de hals gehaald door Gerard (van het) Reve een reisbeurs te weigeren, en hij had weinig zin in een nieuwe rel.

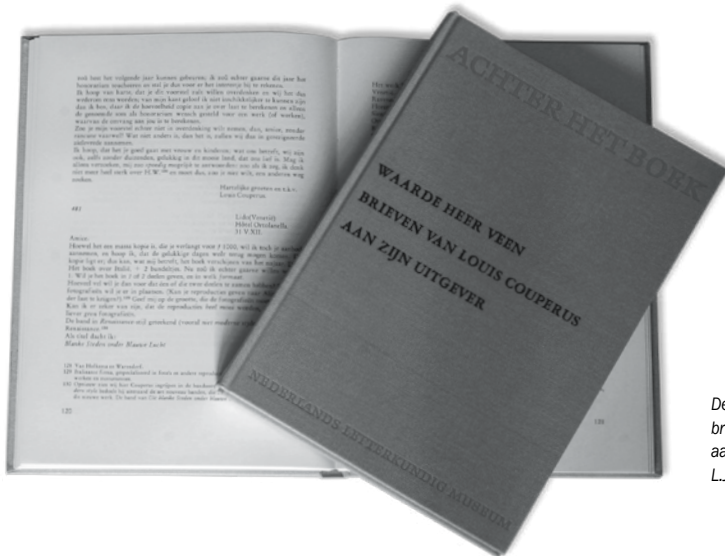
Waarschijnlijk tot zijn eigen verbazing zag Bastet dus in 1952 zijn naam voor het eerst in het openbaar verbonden met die van Couperus. Hij had in de oorlog, toen hij ondergedoken zat, de gehele Couperus gelezen; zijn liefde en bewondering voor het werk van de Haagse auteur waren toen ontstaan.² De jonge student kon zich niet voorstellen dat een 'wetenschapper' als Stuiveling met het rode potlood de teksten van Couperus wilde gaan moderniseren. Maar vooral de arrogantie waarmee Stuiveling meende voor de lezer te kunnen uitmaken welke verhalen en feuilletons van Couperus als onbelangrijk weggelaten konden worden, stuitte Bastet tegen de borst. De ironie van het lot wilde dat hijzelf uiteindelijk een van de eersten zou zijn die *alle* feuilletons en verhalen van Couperus grondig zou bestuderen. Maar dat was pas veel later. Voorlopig eindigde zijn bemoeienis met Couperus weer even snel als zij begonnen was.

Een lezing

Na zijn kandidaatsexamen koos Bastet als specialisme de klassieke archeologie. Zijn studie en de voorbereiding van zijn proefschrift brachten hem vele malen in Rome, waar hij soms lange tijd achtereen verbleef. Hij werd een graag geziene gast van het Nederlands Instituut in de Italiaanse hoofdstad, dat hij ook in latere jaren als lector en hoogleraar aan de Leidse universiteit geregeld bezocht. Het lag daarom voor de hand dat hij in 1974 werd gevraagd de feestrede uit te spreken bij de groots opgezette herdenking van het zeventigjarige bestaan van het instituut. Omdat Couperus in 1904 een van de eerste bezoekers van het instituut was geweest, wilde de pas benoemde directeur, H. Schulte Nordholt, graag een lezing over 'Couperus en de oudheid'. Bastet nam het verzoek aan, maar vroeg zich tegelijkertijd vertwijfeld af of hij over dit onderwerp nog wel iets zinnigs te berde kon brengen na de studies van Elizabeth Visser, Theo Bogaerts en anderen.³ Om toch met iets nieuws te komen ging Bastet, zoals het een wetenschapper betaamt, terug naar de bronnen (*ad fontes*), in dit geval de Couperuscollectie van het Letterkundig Museum te Den Haag. Daar attendeerde de conservator Harry G.M. Prick hem op de honderden brieven van Couperus aan zijn uitgever L.J. Veen. Wij kunnen het ons nu moeilijk voorstellen, maar die goudmijn lag al meer dan tien jaar te wachten op de gelukkige onderzoeker die de waarde ervan zou inzien en daarom de moeite zou nemen haar te ontginnen.⁴

Al na een korte verkenning van Couperus' brieven aan Veen besefte Bastet welke belangrijke bron hij had aangeboord. Zo vond hij er enkele gegevens over Orlando, de Italiaanse vriend die zo'n prominente rol speelde in vele feuilletons van Couperus. Verheugd over deze nieuwe vondsten verlegde Bastet zijn onderzoek naar de figuur

van Orlando Orlandini, kasteelheer van de Quattro Torre bij Cecina. Met de hulp van Gerda van Woudenberg, docent Nederlands aan de universiteit van Rome, kwam Bastet allerlei interessante details over Orlando en zijn familie te weten, die hij met Couperus' leven en werk in verband wist te brengen. Terwijl de hooggeplaatste genodigden bij de feestelijke herdenking in het Nederlands Instituut te Rome een lezing verwachtten over 'Couperus en de oudheid', werden zij door Bastet via een kleine omweg getraakteerd op de geheimzinnige Italiaanse vriend Orlando en diens rol in Couperus' leven en werk. Het verhaal baarde nogal wat opzien. Korte tijd later werd de lezing in *De Revisor* gepubliceerd, zodat ook het Nederlandse publiek er kennis van kon nemen.⁵

De twee delen met brieven van Couperus aan zijn uitgever L.J. Veen

Een editie

Gestimuleerd door de reacties op zijn lezing besloot Bastet in 1976 een uitgave te maken van de ruim zeshonderd brieven van Couperus aan L.J. Veen voor de serie *Achter het Boek* van het Letterkundig Museum. Hij was gedwongen het project in een moordend tempo af te werken. De conservator Harry Prick zette hem onder grote druk, omdat de financiering van de serie in gevaar zou komen, als er niet op korte termijn een nieuwe publicatie zou verschijnen. Het leek een onmogelijke opgave, maar Bastet kon in de loop van 1977 een rijk geïllustreerde uitgave in twee delen presenteren.⁶ De honderden brieven van Couperus waren in de uitgave chronologisch geordend in vijftien achtereenvolgende perioden. Elk van deze periode leidde Bastet in met een beschrijving van de belangrijkste gebeurtenissen uit het leven van Couperus. En als toelichting bij de afzonderlijke brieven voegde hij een kleine vijfhonderd noten toe.

Om deze publicatie van de brieven naar de juiste waarde te schatten moet men zich realiseren dat Bastet bij zijn werk op slechts enkele bruikbare studies had kunnen terugvallen. Naast de biografie van Henri van Booven uit 1933 en de proefschriften van W. Blok (1960) en K. Reijnders (1968) waren er vrijwel geen omvangrijke publicaties over Couperus voorhanden.⁷ Het Couperusonderzoek stond nog in de kinderschoenen en

vormde in die tijd een groot onontgonnen terrein. Er bestond niet eens een bibliografisch overzicht van de werken van Couperus met vermelding van alle drukken en alle voorpublicaties in kranten en tijdschriften. Een dergelijk overzicht is echter onontbeerlijk als basis van elk literair-historisch onderzoek. Het ontbreken daarvan heeft ernstige gevolgen gehad voor de brieveneditie. Bastet kon deze lacune niet opvullen, want hij had weinig of geen ervaring met bibliografisch onderzoek op het terrein van de literatuur. Daardoor wordt er in de editie van Couperus' brieven vrijwel geen bibliografische informatie gegeven. Bovendien zijn diverse ongedateerde brieven op de verkeerde plaats ingevoegd, omdat de editeur over te weinig kennis beschikte van het productieproces van boeken in de tijd van Couperus.

Bastet was van huis uit ook geen filoloog. Daardoor had hij onvoldoende oog voor de zuiverheid van de tekst in de editie. Om tijd te winnen waren de brieven overgetypt door Ellen Warmond, een medewerkster van het Letterkundig Museum, die duidelijk moeite heeft gehad met het ontcijferen van Couperus' handschrift. Het gevolg laat zich raden: de editie bevat talrijke fouten die veroorzaakt zijn door mislezingen van de manuscripten. In verschillende recensies werd hierop gewezen en niemand meer dan Bastet zelf betreurde de ontstane fouten.

De grootste teleurstelling voor de editeur volgde tien jaar later, toen volkomen onverwacht een groot deel van het archief van L.J. Veen in de kelders van het Letterkundig Museum werd teruggevonden. In kopieboeken die deel uitmaken van dit archief, bleken een paar honderd afschriften te staan van Veens antwoorden aan Couperus. Over deze ommissie was Bastet zeer ontdaan, vooral omdat in dit opzicht hem geen enkele blaam trof. Men had hem herhaaldelijk verzekerd dat de tegenbrieven van Veen niet bewaard gebleven waren. Niemand had aan mogelijke kopieën gedacht die bedrijven van de uitgaande post maakten (en maken).

Tegenover de tekortkomingen van de editie staan echter de vele waardevolle biografische gegevens die Bastet in het commentaar heeft verwerkt. Op dit punt had Van Booven het in zijn biografie bijna geheel laten afweten. Bastet had voor het eerst gedetailleerde genealogische informatie over de familie Couperus en over een groot aantal andere personen die in de brieven worden genoemd, bijeengebracht. Als geen ander wist hij de ingewikkelde relaties tussen en van de families Couperus, Baud, Reynst en Vlielanders Hein te ontrafelen. Van elk familielid kon hij feilloos de plaats in de stamboom aanwijzen. Mede daardoor zorgde de brieveneditie voor een keerpunt in het Couperusonderzoek en in het leven van Bastet zelf. De twee gele delen werden een begrip: zij dienden als bron voor vele nieuwe publicaties over Couperus en zij bezorgden Bastet de reputatie van groot Couperuskenners. Hij zou zijn hele verdere leven niet meer loskomen van de beroemde Hagenaar.

Een bundel

De inleidingen bij de hoofdstukken in de brieveneditie lieten zich lezen als een biografie van Couperus in een notendop. Daarom was in veler ogen Bastet de aangewezen persoon om een nieuwe biografie te schrijven. De Amsterdamse uitgever Johan Polak bood hem zelfs onmiddellijk een voorschot van dertigduizend gulden!⁸ Maar Bastet vond dat de tijd nog niet rijp was. Hij wilde eerst verschillende voorstudies verrichten en daarover artikelen publiceren. Als dat goed ging, kon hij overwegen de artikelen uit te werken tot onderdelen van een Couperusbiografie. Daarbij kwam dat de werkzaamheden van conservator in het Museum van Oudheden te Leiden hem weinig tijd lieten voor het

schrijven van een omvangrijk boek dat buiten zijn eigenlijke vakgebied lag.

Hoewel Bastet het idee voor een Couperusbiografie voor de buitenwereld naar een verre en onbestemde toekomst had verwezen, werkte hij gestaag door aan verschillende facetten uit het leven en werk van de Haagse auteur. Vooral de figuur van Orlando bleef hem fascineren. Nader onderzoek bracht nieuwe gegevens aan het licht, die hij publiceerde onder de titel: 'Orlando... zeker, die heeft gelééfd...'. Het artikel maakte deel uit van een reeks opstellen over Couperus die Bastet aan het einde van de jaren zeventig in *Maatstaf* en *De Revisor* liet verschijnen. Ze waren duidelijk bedoeld als vingeroefeningen voor het toekomstige grote werk: de Couperusbiografie. De opstellen werden bijeengebracht in de bundel *Een zuil in de mist*.⁹

Het eerste wat opvalt aan dit boek, is de grote gevarieerdheid ervan. De opstellen laten zien dat Bastet een brede belangstelling had voor alle facetten van het leven van Couperus. De stukken hebben de figuur van de grote schrijver als verbindende schakel, maar verder lopen ze qua inhoud sterk uiteen. Ze gaan over de vader van Couperus, de reacties op zijn dood in 1923, de portretten die in de loop van de jaren van hem zijn gemaakt, de lezingen die hij vanaf 1915 in het hele land heeft gehouden, de invloed van de Franse auteur Paul Bourget (1852-1935), enzovoort. Alle stukken waren geschreven in een zeer toegankelijke, onderhoudende stijl. En wat niet minder belangrijk is, de meeste onderwerpen waren nieuw. Zo is Bastet de eerste geweest die uitvoerig heeft geschreven over Couperus' poëzie, over zijn bewondering voor Petrarca, zijn lezingentournee, zijn familie in brede zin, zijn brieven en de ontvangst van zijn werk door de tijdgenoten. Door de ruime diversiteit van zijn bijdragen heeft Bastet talrijke aanzetten gegeven voor verder onderzoek, waarvan anderen dankbaar gebruik hebben gemaakt. Het is de ervaring van alle latere Couperusonderzoekers dat zij, bij welk onderwerp ook, op hun speurtochten altijd Bastet als wegbereider tegenkomen.

De bundel verraadde de blik en de werkwijze van de archeoloog die Bastet in wezen was. Onder zijn handen groeide een kleine, op het eerste gezicht onbeduidende scherf

uit tot een belangwekkend detail, dat verbonden kon worden met en een nieuw licht werpen op andere details. Wat nog ontbrak in deze prelude, die de bundel in feite was, was de samenhang, of het verhaal waarin alle details tot één geheel zouden worden samengebracht. Na de publicatie van *Een zuil in de mist* was het voor iedereen duidelijk: Bastet was de aangewezen auteur van de zo gewenste nieuwe Couperusbiografie. Zelf bleef hij hierover in de inleiding van de bundel heel vaag:

De hier volgende opstellen hebben geen onmiddellijke en onverbreekelijke samenhang,

*De essaybundel
Een zuil in de mist,
de opmaat van de
Couperusbiografie*

althans geen andere dan dat zij enkele willekeurige facetten van Couperus' leven, karakter en werk centraal stellen. Zij trachten hier en daar een wat duidelijker verband te leggen tussen sommige uitingen van zijn kunst enerzijds en zijn biografie anderzijds. Het is te hopen dat anderen hierin een aansporing vinden verder te zoeken naar tot nu toe onbekend gebleven materiaal. Misschien dat wij zo langzamerhand nog eens voldoende gegevens bijeen zullen krijgen die het schrijven van een naar de maatstaven van onze tijd wetenschappelijk verantwoorde biografie mogelijk maken: het boek waar Louis Couperus recht op heeft, of hij dat in zijn tijd nu gewild heeft of niet.¹⁰

Een biografie

Ook na 1980 ging Bastet voorlopig door met zijn vingeroefeningen. In 1982-1983 publiceerde hij opnieuw enkele artikelen over Couperus in *Maatstaf*.¹¹ Het belangrijkste daarvan ging over de brieven van Couperus aan zijn Italiaanse vriendinnen Emma Garzes en Maria Lodomez. De auteur had de beide dames in Bagni di Lucca leren kennen. En Bastet had in eerdere publicaties aannemelijk proberen te maken dat hun zoon en broer

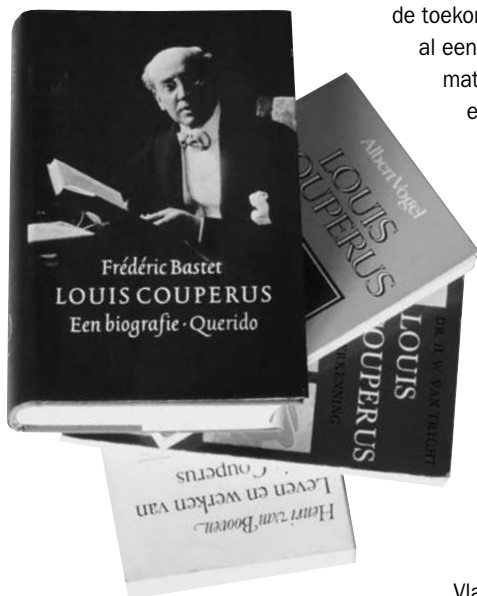
Giulio Lodomez model had gestaan voor Couperus' Italiaanse vriend Orlando. Daarmee was deze groep brieven van groot belang voor de toekomstige biograaf.¹² Met deze artikelen had hij inmiddels

al een behoorlijk aantal voorstudies gemaakt, die genoeg materiaal hadden opgeleverd voor de eerste contouren van een Couperusbiografie. Maar de beslissende doorbraak kwam in 1984, toen Bastet in het Rijksarchief een

deel van het familiearchief-Couperus ontdekte. Na de correspondentie met Veer was dit zijn tweede ontdekking van eminent belang. Het familiearchief bevatte onder andere veel materiaal over de vader van de schrijver. Hiermee kon Bastet niet alleen het volkomen hypothetische beeld dat Van Tricht van John Ricus Couperus had gegeven,¹³ definitief naar het rijk der fabelen verwijzen, maar ook het eerste hoofdstuk van zijn biografie schrijven. Het bewaard gebleven deel van het familiearchief bevatte genoeg aanknopingspunten om een beeld te schetsen van het geslacht en het gezin Couperus en daarmee ook van de jeugdijaren van de schrijver.

Vlak na de ontdekking van het familiearchief leerde ik Bastet kennen. Hij was toen bezig in een hoog tempo zijn magnum opus te schrijven. Hoewel hij al veel voorstudies had

verricht, bleef hij ook in deze fase nog onderzoek doen. Hij wilde een zo volledig en zo gedetailleerd mogelijk beeld van Couperus schetsen en daarbij niets over het hoofd zien of weglaten zoals Van Booven had gedaan. Hij voltooide de kopij in het najaar van 1986; de inleiding kwam een half jaar later tot stand. De omvangrijke biografie van bijna negenhonderd bladzijden werd op 6 september 1987 in Amsterdam feestelijk gepresenteerd. Na de lezing over Couperus die ik op zijn verzoek had gehouden, ontving Bastet uit handen van zijn uitgever het eerste exemplaar. Vervolgens werd hij door Jan Fontijn geïnterviewd. Ten slotte droeg de actrice Conny Stuart het verhaal 'Arnaldo en

De biografie van Bastet en haar voorgangers

Candido' uit de bundel *De zwaluwen neêr gestreken...* voor. Zij deed dat op voortreffelijk wijze. Haar voordracht van Couperus is nog altijd verreweg de beste die ik ooit heb gehoord.

Met de nieuwe biografie van Bastet waren alle eerdere levensbeschrijvingen van Couperus in één klap achterhaald. Niet een neerlandicus, maar een archeoloog had alle bewaard gebleven grote en kleine scherven bij elkaar gezocht en tot een samenhangend mozaïek gerangschikt. Het boek zat vol nieuwe, tot dan toe onbekende details over Couperus' leven en werk. Deze *volledigheid* is een van de grote verdiensten van Bastets biografie. De andere twee zijn: de *visie* op Couperus die erin wordt ontwikkeld en de uitstekende *stijl* waarin het boek is geschreven. Door deze drie kwaliteiten is Bastets biografie nog altijd hét standaardwerk over Couperus.

Het boek werd met lof en kritiek ontvangen. Het belangrijkste punt van kritiek betrof Bastets gebruik van het werk van Couperus als bron voor het leven van de auteur en omgekeerd het leven als bron ter verklaring van het werk. Vooral de biografische interpretatie van de roman *Metamorfoze* en van vele feuilletons stuitte op verzet. Bastet had met opzet een puur feitelijk verhaal als methode voor zijn biografie verworpen. Hij wilde ook ruimte geven aan interpretaties en conclusies. In zijn inleiding formuleerde hij het als volgt: 'Uitgangspunt is geweest het verzamelen van zoveel mogelijk feiten; het chronologisch rangschikken daarvan; het trachten die feiten met het literaire werk in overeenstemming te brengen; het trekken van conclusies, maar dit laatste met vele restricties, omdat de lezer die gevolgtrekkingen beter zelf zal kunnen maken.'¹⁴

De vraag of Bastet te ver was gegaan in zijn conclusies werd door de critici verschillend beantwoord. Bijvoorbeeld Kees Fens veroordeelde in *de Volkskrant* de wijze waarop Bastet de roman *Metamorfoze* als bron voor een bepaalde periode uit Couperus' leven had gebruikt.¹⁵ En volgens hem had Bastet de feuilletons van Couperus ten onrechte als een soort 'brieven' gelezen.¹⁶ De criticus stond daarin niet alleen. Maar het was vooral Maarten Klein die zich als de felste tegenstander van Bastet liet kennen. Hij wenste vast te houden aan een strikte scheiding tussen leven en werk. In scherpe en soms ironische bewoordingen wees hij elke door Bastet geopperde biografische interpretatie af; alleen de methode van close reading was voor Klein aanvaardbaar. Hij trok zelfs de door Bastet genoemde homoseksualiteit van Couperus in twijfel, omdat daarvoor geen 'bewijs' zou zijn.¹⁷ Deze kritiek heeft Bastet zeer geraakt. In het algemeen kon hij niet gemakkelijk met kritiek omgaan. Maar in de aanvallen van Klein zag hij ook een gebrek aan respect dat hem onaangenaam trof. Hij heeft er nooit in het openbaar op willen reageren. Bastet hield niet van openlijke polemieken. Liever schreef hij zijn opponent een persoonlijke brief en als die niet hielp, trok hij zich terug en sloot hij zich af.

Ook op een ander belangrijk punt was er een duidelijk verschil van mening tussen Bastet en andere Couperusonderzoekers, zoals opnieuw Klein, maar ook Lukkenaer en Caroline de Westenholz. Terwijl de laatstgenoemden van Couperus een halve kamergeleerde hebben gemaakt die allerlei filosofische, godsdienst-filosofische en theosofische stelsels en boeken zou hebben bestudeerd, voordat hij zijn romans schreef, presenteerde Bastet in zijn biografie Couperus als een eclecticus. Zijn gehele schrijverscarrière ontleende de auteur aan de historische, literaire en contemporaine werkelijkheid wat hij meende te kunnen gebruiken voor zijn werk. En dikwijls volgde hij hierbij de mode van de dag. Een enkele maal vermeldde hij zijn bron. Maar meestal liet hij die achterwege, waarschijnlijk omdat hij zijn 'geleerdheid' via een omweg had gehaald uit de tweede of derde hand.

In deze belangrijke kwestie ben ik geneigd de zijde van Bastet te kiezen. Voor alle speculaties over Couperus' filosofische studies zijn evenmin harde bewijzen te vinden als bijvoorbeeld voor Bastets biografische interpretatie van *Fidessa*.¹⁸ In dit verband bevat de bundel *Korte arabesken* een paar interessante teksten, zoals het feuilleton onder de veelzeggende titel 'Begeertes naar kleine wijsheden' waarin Couperus zijn 'filosofie' van het kleine geluk ontvouwt: het leven naar de dag zonder gedachten aan het verleden of vrees voor de toekomst en zonder filosofische bespiegelingen over de zin van het leven en andere zware onderwerpen. Zijn advies luidt kortweg: Pluk de dag!¹⁹ In een ander feuilleton, getiteld 'Over der menscheid kinderlijkheid', kijkt de schrijver terug naar zijn jeugd, toen hij nog dacht en naar wijsheid zocht. Op een gegeven moment is hij daarmee echter radicaal gestopt:

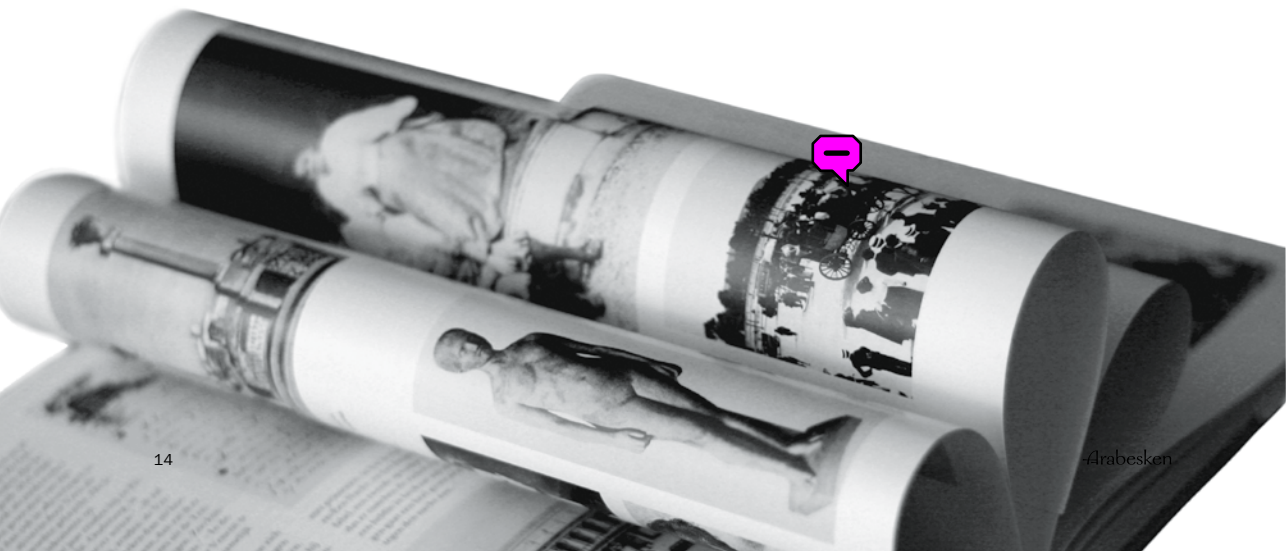
Er is een tijd geweest, dat ik dacht. Ik was toen jong, ik was tusschen twintig en dertig. Ik dacht; ik dacht véél na. Ik dacht over God en godsdienst, ik dacht over den mensch, over natuur en kunst, over ziel, zielsverhuizing, voorbestaan en leven-hier-namaals, ik dacht over mijzelfen, over jou, over mijn buurman en mijn medemensch. (...) Ik geloof, dat ik in die jaren van veel nadenken de menscheid heel erg au sérieux nam en haar heelemaal niet kinderlijk vond. Want ik dacht over filozofie, over socialisme, en zelfs over anarchisme, en vond de menscheid heel serieus, om aan dat alles te doen. Maar toen (...) moet ik bekennen, dat er plotseling een oogenblik in mijn denklevén is geweest (...) dat ik mij bewust werd met al mijn denken geen stap verder te zijn gekomen, noch relatief voor mijzelfen, noch absoluut voor de menscheid, wat betrof anarchisme, socialisme, filozofie, kunst, mensch of God. Toen heb ik een groot besluit genomen. Toen heb ik (...) het besluit genomen nooit meer na te denken (...). Aan dat besluit heb ik mij sedert vast gehouden. Ik heb nooit meer nagedacht.²⁰

Zelfs als we rekening houden met alle blague die in dit citaat zit, en als we ons realiseren dat het hier niet gaat om een brief, maar om een feuilleton, een literair genre dus, zou deze tekst volgens mij een duidelijke aansporing moeten zijn Couperus niet te veel studeerkamergeleerdheid toe te dichten.

Een biograaf en een schrijver

Omdat de uitgever in de biografie geen illustraties had willen opnemen, maakte Bastet zelf deze omissie goed door een fotoboek samen stellen. Eerder heb ik gewezen op de breedheid van Bastets onderzoek. *De wereld van Louis Couperus* (1991) was

Het fotoboek
De wereld van
Louis Couperus

er een nieuw bewijs van. De tekst van het boek bevatte niet veel nieuws, maar de illustraties des te meer. In openbare en particuliere collecties had Bastet meer dan 460 foto's, tekeningen en schilderijen bijeengebracht die samen de auteur en zijn familie portretteren en de sfeer van Couperus' tijd bijna voelbaar maken. Daarnaast bleef Bastet doorgaan met het publiceren van artikelen over deelaspecten van Couperus' leven en werk. De belangrijkste daarvan werden bij zijn vijfenzestigste verjaardag gebundeld in *Al die verloren paradijzen...*²¹ Wat mij als een van de redacteuren van de bundel opviel, waren de vitaliteit en het enthousiasme van de schrijver. Alle opgenomen stukken waren zeker niet van even groot belang, maar ze waren zonder uitzondering plezierig om te lezen. Bastet was, denk ik, de enige Couperusonderzoeker die zelfs over 'Grootmama en haar servies' een onderhoudend verhaal kon schrijven.

Niet minder onderhoudend waren de vele lezingen over Couperus die Bastet heeft gehouden. Hierdoor raakte hij ook bij het grote publiek bekend. Hij was er al in de jaren vóór het verschijnen van de biografie mee begonnen, maar na 1987 trok hij letterlijk het hele land door om meer dan 450 maal op te treden. Bastet was een geboren verteller die met zijn licht bekakte stem zijn gehoor vanaf de eerste minuut wist te boeien. Hij was bij mijn weten de eerste die sprak over 'papa Couperus' alsof hij de man nog de dag tevoren in Den Haag had gesproken. Zijn lezingen hebben ongelooflijk veel bijgedragen aan de naamsbekendheid van Couperus en zijn werk. De auteur had zich geen betere propagandist kunnen wensen.

Hoewel Bastet de laatste tien jaar van zijn leven bij herhaling beweerde afscheid te hebben genomen van het Couperusonderzoek, kon hij toch de verleiding niet weerstaan om door te gaan met schrijven en de lezers te verrassen met nieuwe vondsten. Vreemd genoeg kwam Couperus hem ook in zijn persoonlijke leven steeds meer nabij. Zo publiceerde hij in 2002 een artikel over de mondaine weduwe Elise Holmberg de Beckfelt, geb. Van der Meyde, die model zou hebben gestaan voor tante Elize in Couperus' *Eline Vere*.²² Bastet was hier weer onnavolgbaar in het ontrafelen van allerlei familierelaties. Een van de sporen leidde naar Elises zuster, Jacoba van der Meyde die in 1855 was getrouwd met niemand minder dan Jean Antoine Daniël Bastet! Deze Daniël was een buitenbeentje in de familie Bastet. Stond hij model voor oom Daniël in *Eline Vere*? Met hoeveel plezier moet 'onze' Bastet dit artikel geschreven hebben! Een paar jaar later sloeg de ziekte toe die hem uiteindelijk fataal is geworden. In zijn dankwoord bij de uitreiking van de P.C. Hooftprijs trok hij zelf de opvallende parallel tussen de diagnose die Couperus in Japan te horen had gekregen en zijn eigen ziekte: 'lever en long'. En hij voegde eraan toe: 'Zó werkt dus de stille kracht tot op heden door, u bent gewaarschuwd.'²³ Inmiddels weten we hoe het met beiden is afgelopen.

Conclusie

Met zijn vele publicaties heeft Bastet het Couperusonderzoek een beslissende wending gegeven en diepgaand beïnvloed. Alle latere Couperusonderzoekers weten zich aan hem schatplichtig, of ze het nu met hem eens waren of niet. En met zijn publieke optredens heeft hij een hoofdrol gespeeld in de Couperusrevival van de laatste dertig jaar. Hij genoot van deze rol en van de bewondering die hem terecht ten deel viel. Hij was er trots op erevoorzitter van het Louis Couperus Genootschap te zijn. Toch heeft hij Couperus nooit als zijn persoonlijk bezit geclaimd, zoals andere biografen soms wel doen. Integendeel, hij gaf andere Couperusonderzoekers de ruimte, moedigde hen aan, volgde met veel belangstelling hun onderzoek, stond open voor hun meningen en kon

zich oprecht verheugen over hun vondsten. Op grond van al deze verdiensten zal Bastets naam nog lang in één adem genoemd worden met die van de grote Haagse schrijver, met wie hij zich in de laatste jaren van zijn leven ook persoonlijk sterk verbonden voelde. 🐼

Noten

1. De notulen van de vergaderingen bevinden zich in het Letterkundig Museum te Den Haag (sig. C 383/H. 5).
2. Vgl. Frédéric Bastet, *De grote wandeling*. Schoorl, 2005, p.39-40.
3. Vgl. Elizabeth Visser, *Couperus, Grieken en Barbaren*. Amsterdam, 1969; Theo Bogaerts, *De antieke wereld van Louis Couperus*. Amsterdam, 1969; W.E.J. Kuiper, 'Louis Couperus en de Grieksch-Romeinse Oudheid'. In: *De Nieuwe Gids* 32 (1917), p.615-638; A.W. Byvanck, 'Louis Couperus en de klassieke oudheid'. In: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden 1945-46*. Leiden, 1946, p.189-202.
4. Slechts een enkele onderzoeker vóór Bastet had een blik in de vele mappen geworpen. Jan Fontijn, medewerker van de universiteit van Amsterdam, had het voornemen geuit van de brieven een uitgave te maken, maar door een misverstand ging dat niet door.
5. Frédéric Bastet, 'Louis Couperus en de klassieke oudheid'. In: *De Revisor* 2 (1975), afl. 1, p.2-15.
6. [Louis Couperus], *Waarde Heer Veen/Amice. Brieven van Louis Couperus aan zijn uitgever*. Ed. F.L. Bastet. 's-Gravenhage 1977. 2 dln. Dl. I: 1890-1902. Dl. II: 1902-1919. In: *Achter het Boek* 12 (1973), afl. 1/3 en 13 (1974), afl. 1/3.
7. Henri van Booven, *Leven en werken van Louis Couperus*. Velsen, 1933. W. Blok, *Verhaal en lezer. Een onderzoek naar enige structuuraspecten van 'Van oude mensen, de dingen die voorbij gaan' van Louis Couperus*. Groningen, 1960. Diss. Leiden. Karel Reijnders, *Couperus bij Van Deysssel. Een chronische konfrontatie in beschouwingen, brieven en notities*. Amsterdam, 1968. Diss. Nijmegen.
8. Bastet, *De grote wandeling*, p.235-236.
9. F.L. Bastet, *Een zuil in de mist. Van en over Louis Couperus*. Amsterdam, 1980.
10. Bastet, *Een zuil in de mist*, p.12.
11. Ook de nawoorden die Bastet in 1984-1985 schreef bij uitgaven van Couperus' werk in de Salamanderreeks zijn als vingeroefeningen te beschouwen. Hierin beschreef hij de ontstaansgeschiedenis en de biografische achtergrond van verschillende romans van Couperus.
12. Zoals bekend, heeft José Buschman later op grond van eigen onderzoek deze hypothese op zijn minst aan het wankelen gebracht. (José Buschman, 'Schimmen van schoonheid nagejaagd. Couperus, Orlando en Florence'. In: *De Parelduiker* 9 (2004), nr.1, p.18-36.
13. Vgl. H.W. van Tricht, *Louis Couperus. Een verkenning*. Den Haag, 1960.
14. Frédéric Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*. Amsterdam, 1987, p.26.
15. Kees Fens, 'Een waaijer in de letterkunde'. In: *De Volkskrant* 7 september 1987.
16. Herhaaldelijk heeft Bastet mij verteld dat hij zeer teleurgesteld was over de recensie van Fens.
17. Vgl. M. Klein, *Noodlot en wederkeer. De betekenis van de filosofie in het werk van Louis Couperus*. Maastricht, 2000.
18. Hoe aanvechtbaar Bastets interpretaties soms ook zijn, hij heeft ten minste in zijn biografie een visie ontvouwd en daarmee zijn nek uitgestoken en dat is meer dan we kunnen zeggen van vele feitenbiografieën die laatste decennia in Nederland zijn verschenen.
19. Louis Couperus, *Korte arabesken*. Ed. H.T.M van Vliet e.a. Utrecht/Antwerpen 1990. Volledige Werken Louis Couperus [dl.] 28 [= 29], p.188-198; i.h.b. p.196-197.
20. Couperus, *Korte arabesken*, p.104-105.
21. Frédéric Bastet, *Al die verloren paradijzen... Van en over Louis Couperus*. Amsterdam, 2001.
22. Frédéric Bastet, 'Für Elise. Een levenslustige weduwe bij Daum en Couperus'. In: *De Parelduiker* 7 (2002), nr.5, p.53-65; met een addendum in 8 (2003), nr.1, p.72.
23. Frédéric Bastet, 'Dankwoord'. In: *P.C. Hooftprijs 2005 voor beschouwend proza aan Frédéric Bastet*. Amsterdam, 2005, p.35.

HERINNERINGEN AAN EEN VRIENDSCHAP

Frédéric Bastet, Albert en Liesje Vogel

Caroline de Westenholz, voorzitter van de Stichting Louis Couperus Museum, leerde Frédéric Bastet kennen toen zij als studente kunstgeschiedenis ademloos naar zijn hoorcolleges luisterde. Toen hij later bevriend raakte met haar stiefvader, had zij zo haar bedenkingen. 'Welke student wil nu in vredesnaam zijn hoogleraar in de vakantie over de vloer hebben?'

Door Caroline de Westenholz

In zijn memoires vertelt Frédéric Bastet hoe hij de drukproeven van een artikel corrigeerde op het terras van Villa Kalamalka, het huis van mijn moeder en stiefvader, Liesje en Albert Vogel, op het eiland Mallorca. Er zat weer eens een kluit dennenaalden in de afvoer van het zwembad, dat met de dag groener en viezer werd. Wij wachtten vol spanning op de komst van de loodgieter die het euvel zou verhelpen. Bastet schrijft:

Ik zat op het terras met drukproeven toen er ineens een man verscheen, in slordige kleren en een voor zijn leeftijd te korte, onsmakelijke broek met rafels, die me in een vreemd, door gebarentaal begeleid gebrabbel iets probeerde duidelijk te maken. De associatie werd moeiteloos gelegd. Ik liep naar de balustrade en riep zeer luid naar beneden: 'Albert! Daar is de loodgieter!'¹

*Frédéric Bastet en
Albert Vogel op de
P.C.Hooftherdenking
op 18 maart 1981.
Foto: Klaas Koppe*

De vermeende loodgieter bleek echter een Amsterdamse multimiljonair, die hoog op een heuvel elders in Puerto de Andraitx een kanjer van een *nouveau riche*-paleis gebouwd had. Ook ik herinner me dat de meest sjofel geklede, als bedelaars uitzienende types in het plaatsje juist dikwijls excentrieke *richards* waren. Het zal wel met een soort *inverted snobism* te maken hebben.

Bastet vervolgt:

Drukproeven lezen in je vakantie is prettig werk. Je kunt het 's ochtends doen, in de frisse ochtendkoelte (als iedereen nog slaapt om de alcohol van de vorige avond uit te zweten).

Zonder op deze laatste opmerking in te gaan kunnen wij ons afvragen: wat voor proeven had Bastet hier onder handen? Gelukkig heb ik hem die vraag nog kunnen stellen.² Het blijkt dat het ging om de correspondentie van Louis Couperus met zijn uitgever L.J. Veen, resulterend in de twee edities *Waarde heer Veen* en *Amice*.³ Het eerste deel verscheen in april 1977.

De Couperusherdenking in Rome

Eigenlijk heb ik Bastet eerder leren kennen dan mijn stiefvader dat deed. Dat was in 1973, het jaar dat ik aankwam in Leiden als student kunstgeschiedenis. Archeologie was onderdeel van de propedeuse, en Bastet verzorgde daarvoor de collegeserie klassieke archeologie. De syllabus was een voorloper van zijn latere boeken *Naar paleizen uit het slijk*, *Wandelingen door de antieke wereld* (1983) en *Het maansteenrif* (1984). Tien jaar eerder was professor Bastet echter nog een gewone ouderwetse hoogleraar, zij het wel een heel briljante. Hij gaf massaal bezochte hoorcolleges, dinsdagochtend om negen uur, waar je stil naar luisterde. De colleges van Bastet – daar kwam ik mijn bed voor uit, en dat zei wat, want ik was een luie en arrogante student. Zo nu en dan zei hij ook iets dat niet strikt paste in het onderwerp. Zo herinner ik me hoe hij eens sprak, kijkend naar een boven zijn hoofd geprojecteerde dia: 'U ziet: er is niets nieuws onder de zon.' En met verstrooide blik weer naar zijn lessenaar terugkerend, voegde hij daaraan toe: 'Onder de maan ook niet, trouwens.' Deze op zijn minst dubieuze uitspraak deed ons jonge studentjes gniffelen van blijde verrassing.

Het eerste jaar kunstgeschiedenis moest ik overdoen. Ik had veel te veel plezier gemaakt, zakte voor een groot deel van de tentamens, en tijdens de herkansing kreeg ik nierbekkenontsteking. Toch mocht, wat zeg ik, moest ik in oktober 1974 van mijn ouders mee naar de Couperusherdenking in Rome. *Non scholae, sed vitae discimus*, was het devies van Albert en Liesje Vogel.

Die herdenking werd georganiseerd ter ere van het zeventigjarig bestaan van het Nederlands Instituut te Rome. Aangezien Louis Couperus daar een van de eerste en trouwste bezoekers was geweest, werd er besloten om het lustrum van het Instituut te vieren met een 'Couperusherdenking'. Dit behelste onder andere een kleine expositie over leven en werk van Couperus in het Instituut aan de Via Omero, en de onthulling van een borstbeeld van de auteur in de tuin. Wie er op de gedachte is gekomen om professor Bastet te vragen een feestrede te houden over Couperus en de klassieke oudheid weet ik niet – Bastet had tot die tijd voornamelijk gedichten en archeologische verhandelingen gepubliceerd – maar het was een schot in de roos. Albert Vogel moet Bastet ook een brief geschreven hebben en het antwoord van de hoogleraar bevindt zich in zijn archief.

Bastet had Albert kennelijk eens op het toneel gezien:

Hooggeachte heer Vogel,

Uw voordracht destijds heeft letterlijk onuitwisbare indrukken bij me achtergelaten, en zelfs uw gebaren en intonaties herinner ik me ten dele als de dag van gisteren.

(...)

Beloof u mij overigens, mij niet langer professor te noemen. Ik zie mezelf dan steeds met een sinterklaasbaard etc; ongekende ijdelheid dus.⁴

De Couperusherdenking was een onvergetelijke gebeurtenis. Van 19 tot en met 24 oktober 1974 verzamelde zich een aantal Nederlandse Couperusliefhebbers in de Eeuwige Stad. Op 20 oktober van dat jaar had de eerste Couperuswandeling door Rome plaats, onder leiding van Jeannette Koch. De dag daarop werd het borstbeeld van Couperus onthuld en hield Bastet zijn feestrede.⁵ Op 23 oktober hield Mario Praz, de beroemde auteur van *The romantic agony*, een speech. Ik herinner me nog levendig hoe kwaad Bastet was bij die gelegenheid.⁶ Zelf verstond ik te weinig van het radde Italiaans om het goed te kunnen beoordelen. Des te beter herinner ik me die heerlijke lunches bij Mastro Stefano op de Piazza Navona, in de Via Condotti of Al Moro bij de Fontana di Trevi, het favoriete restaurant van Federico Fellini, wiens portretten overal aan de muur hingen – zijn film *Roma* was toen immers net een jaar eerder uitgekomen. Ik was daar in het sprankelende gezelschap van Frédéric Bastet, Erik Schneider, Albert, Liesje en Ellen Vogel, toen net verliefd geworden op haar Jimmy en flamboyanter dan ooit, met een grote hoed op en een boa om haar nek. De Couperusvoorstelling in het stoffige, goud met pluche overladen Teatro Goldoni aan de Vicolo dei Soldati, waar om de haverklap de elektriciteit uitviel, was een unicum. Albert Vogel had het programma samengesteld voor de opvoering in de Koninklijke Schouwburg

Villa Kalamalka. De onderste verdieping met de gastenvertrekken waar Bastet sliep. Op de voorgrond links is nog net het trappetje naar het zwembad zichtbaar. Foto: Caroline de Westenholz

tijdens de Boekenweek eerder dat jaar. Daar in Rome kreeg de dialoog tussen Cornélie de Retz van Loo en prins Giglio uit *Langs lijnen van geleidelijkheid* wel een zeer speciaal cachet. En ten slotte: welke eerstejaarsstudent in de kunstgeschiedenis smaakte het voorrecht in het oude Rome te worden rondgeleid door de hoogleraar archeologie zelve, in het Capitolijns Museum, de Villa Giulia, de Villa Adriana in Tivoli...? *Non scholae, sed vitae discimus*, inderdaad. Ik zal mijn ouders eeuwig dankbaar blijven.

Zijn vriend Orlando

Tijdens die Romereis raakte Bastet bevriend met mijn stiefvader. Vanaf het najaar van 1974 werd hij uitgenodigd op alle feesten en partijen in ons gastvrije huis aan de Wassenaarse Konijnenlaan, en vanaf de zomer van 1975 kwam hij ook elk jaar logeren in onze romantische villa op het eiland Mallorca, samen met zijn oude vriend Henri Mühl. Samen werden ze gekscherend 'de professortjes' genoemd.

Aanvankelijk koesterde ik gemengde gevoelens over deze nieuwe vriend van mijn vader: welke student wil nu in vredesnaam zijn hoogleraar in de vakantie over de vloer hebben? Maar er waren altijd zoveel gasten in ons grote huis, en Bastet was daar zo vrolijk en ongedwongen, dat ik spoedig ontspande in zijn aanwezigheid. In de vroege ochtend ging hij gewoon mee boodschappen doen met mijn moeder, wat een hele onderneming was, want zelfs het drinkwater moest gekocht worden in het dorp aan de andere kant van de baai. Eens reed hij niet met haar mee terug naar huis; 'ik ga wel lopen,' zei hij, 'dat is goed voor de lijn.' Toevallig betrapte een van onze andere gasten hem even later in Bar Hostal Bellavista aan de haven, waar hij lekker taartjes zat te eten. Daar is hij flink mee geplaagd. Ook leerde ik zijn soms scabreuze gevoel voor humor kennen. Zo kwam mij die eerste zomer al ter ore dat een van mijn medestudenten het had bestaan om de Apollo van Veji, een bekend Etruskisch beeld, in het ook door mij – en dit keer met succes – afgelegde tentamen onverhoeds de 'Apollo van Vulva' te noemen. Een ongetwijfeld Freudiaanse vergissing.

De vriendschap tussen Albert Vogel en Fred Bastet resulteerde in een gezamenlijke publicatie: *Mijn vriend Orlando*.⁷ De correspondentie die aan de verschijning van het boek voorafging, is uitermate frivol van toon: 'Als ik nog wat voor je kan doen – Orlando; rozen tellen – zul je het me dan vragen?' Aldus Bastet aan Vogel, op 9 juli 1980. En een briefkaart aan Vogel van 7 oktober van dat jaar heeft als aanhef: 'Cher Maître! Clown mondain!'⁸ Het exemplaar van *Mijn vriend Orlando* dat in de boekenkast van mijn ouders staat, is nadrukkelijk door beide samenstellers getekend (op 20 mei 1981). Bastets andere, aan mijn ouders geschonken boeken werden ook altijd van betekenisvolle opdrachten voorzien. In het exemplaar van *Amice* staat bijvoorbeeld:

Voor Albert Vogel,
als een klein bewijs van dankbaarheid voor het vele en grote dat hij anderen schonk,
en in het bijzonder ook mij.
Hartelijk,
Frédéric Bastet.

En onderaan die bladzij staat geciteerd uit een brief van Couperus:

'Bewaar de bundeltjes als goud, in je brandkast, want als ze verloren gingen, weet ik niet meer, hoe ze weêr te krijgen. (...) Je begrijpt, het zou heêl lastig zijn.' Brief 517.

Voor in het bibliofiel uitgegeven *Zijn aangenomen zoon*⁹ staat te lezen:

Voor Albert Vogel, van
'zijn aangenomen vriend'.
Frédéric Bastet
Den Haag, 20-V-80

De opdracht in *Het Maansteenrif*¹⁰ bevat een verwijzing naar ons zwembad:

Voor Liesje en Albert Vogel, deze duik in de oudheid i.pl.v. het Kalamalkabad!
Zie verder vooral p. 24 e.v., ter herinnering.

De bladzijdeaanuiding verwijst naar het hoofdstuk 'Koninklijke goden bij hemelse tronen'. Dit gaat over de reis door Turkije, in 1980 samen met mijn ouders ondernomen.

Het was Bastet die ervoor zorgde dat Albert Vogel op 18 maart 1981 optrad op de vierhonderdste geboortedag van P.C. Hooft, in de Nieuwe Kerk te Amsterdam. Nog zie ik mijn stiefvader de 'Opdracht der nederlandsche Historiën aan Zijne Hoogheit' (stadhouder Frederik Hendrik) voordragen, zijn ogen strak gericht op diens afstammeling, koningin Beatrix, recht voor hem op de eerste rij van zijn publiek. Een historisch moment. Het zou Vogels laatste optreden zijn.

Het 'Kalamalka-Eden'

Fred Bastet was volledig verslagen door het vroege overlijden van Albert Vogel, aan een hersenbloeding, op 30 april 1982. Op de begrafenis hield hij een bewogen toespraak. Hij publiceerde een prachtig *In Memoriam Albert Vogel*.¹¹

Na de dood van haar man heeft Liesje Vogel Villa Kalamalka verkocht. Bastet is er nog één keer geweest, maar niet meer met ons; hij huurde het huis voor een paar weken met een aantal vrienden. De vakantie was geen succes.

De vriendschap tussen Bastet en mijn moeder duurde na Alberts dood onverminderd voort, maar zijn ware affectie heeft toch altijd mijn stiefvader gegolden. Die was 'zijn' Orlando. Enigszins verbaasd waren wij dan ook toen we vele details uit Alberts leven, dood en begrafenis herkenden in de elf jaar later uitgekomen roman *Funerailles*.¹²

Kort na mijn stiefvaders overlijden vertrok Bastet op een reis naar Egypte. In de NRC deed hij verslag. Albert werd een Egyptische dode, zijn huis op Mallorca werd een Egyptisch huis, schreef hij. Ik moet hierbij uit mijn herinnering putten, want het artikel kan ik niet meer vinden. Naar aanleiding van de Egyptische reis verscheen in 1984 een bibliofiele uitgave, de dichtbundel *Aegyptiaca*, opgedragen aan Elly Ameling.¹³ Het veertiende en laatste gedicht is het eerder genoemde 'In memoriam Albert Vogel', nu onder de titel 'De terugkeer'. Wie schetste onze ontroering toen wij ontdekten dat het vijfde gedicht over Villa Kalamalka gaat:

V. Huis.
In het verlaten huis zullen anderen wonen,
Neuriënd gaan door de tuin in een ochtend van dauw
Onder de toren bloeien nog purperen rozen¹⁴
Maar een andere hand streelt die kelken, hun geur
Herinnert aan lachen verklonken als ook die stem.

'...Onder de toren
bloeien nog purperen
rozen...' De 'toren'
van Villa Kalamalka.
Foto: Caroline de
Westenholz

Hier was de zomer opspattend water en koel
Als een wijnglas, woeien de bladeren ritselfend om
Op de zeewind en 's avonds hielden de krekels zich stil.
Ogen gesloten keer ik er in gedachten
Over de stenen vloeren mijn tastende voeten,
Hand aan de deuren en dan weer het lange wachten
Zwijgend om hem die wij elders wachtende weten.

Uit de correspondentie in Albert Vogels archief kwam ik pas te weten hoe ontzettend veel die vakanties in Kalamalka voor Bastet, 'een man alleen', betekend hebben:

Ik kom jullie nog eens uit het diepst van mijn hart, danken voor de onvergetelijke dagen, bij jullie doorgebracht, in volstrekte zorgeloosheid. (...) Wät een benijdenswaardige herinneringen! Maar het heerlijkste was toch jullie vrolijke en hartelijke gezelschap, ik mag het wel even zeggen hè?! Een man alleen is maar een man alleen, en opgenomen zijn in zoveel gezelligheid is langzamerhand voor mij een heel bijzondere ervaring. Ver op de achtergrond lachte de grote Louis in zijn vuistje.¹⁵

Gelegenheid van Frédéric's vijfenzeventigste verjaardag verscheen de bundel *Al die verloren paradijzen*. De opdracht in mijn exemplaar luidt: 'Ter herinnering aan een paradijselijke middag, en.... aan het Kalamalka-Eden. 20-23-X-01.'

Couperus-T-shirts

In 1985 verhuisde ik naar mijn geboortestad Londen, waar ik opging in een nieuwe baan en een nieuwe liefde. Ik ontmoette Fred, die nu opeens Frédéric heette, eigenlijk pas negen jaar later weer, toen de plannen voor de oprichting van het Louis Couperus Museum vaste vorm begonnen aan te nemen. Aanvankelijk was hij daar helemaal niet zo over te spreken. Schrijvers zijn er om gelezen te worden, niet om ten toon te stellen, was zijn vaste overtuiging; hij was bang dat er Couperus-T-shirts gemaakt en verkocht zouden gaan worden. Maar toen het museum er eenmaal was en de exposities zijn kennelijke goedkeuring konden wegdragen, werd hij een van onze trouwste supporters. Hij was op bijna elke opening aanwezig. Zelf opende hij de tentoonstelling naar aanleiding van ons eerste lustrum in 2001, die aan Couperus en de Romeinse oudheid was gewijd. Na de uitreiking van de P.C. Hooftprijs aan Bastet in 2005, waarbij onze conservator, Eugenie Boer, de feestrede hield, schonk hij een deel van de verworven gelden aan het Museum en aan het Genootschap. Daarvan wordt de Couperuspenning bekostigd, die jaarlijks wordt uitgereikt aan een persoon die veel gedaan heeft ter bevordering van de Couperusstudie.¹⁶

Hommage

Nu Bastet er niet meer is, zal het Louis Couperus Museum bij wijze van hommage de komende wintertentoonstelling deels aan hem wijden. Die expositie gaat heten: *De wereld van Louis Couperus*, naar de gelijknamige platenatlas van Frédéric Bastet uit 1991. Daar zullen onder meer diverse portretten van Bastet te zien zijn, het legaat boeken dat hij het museum nagelaten heeft, de typemachine waarop hij onder andere de biografie van Louis Couperus heeft uitgetypt, zijn vele publicaties, en een aantal objecten en documenten dat hij in de loop der jaren heeft geschonken.

Het is een melancholieke gewaarwording dat we hem nooit meer in levenden lijve in het Louis Couperus Museum zullen kunnen begroeten. 🐼

Noten

1. Frédéric Bastet, *De grote wandeling*. Den Haag, 2005, p.181-182.
2. Op 22 juni 2007.
3. F.L. Bastet (ed.), *Waarde Heer Veen, Brieven van Louis Couperus aan zijn uitgever*, deel I (1890-1902), en: *Amice, Brieven van Louis Couperus aan zijn uitgever*, deel II (1902-1919). Beide: 's-Gravenhage, 1977.
4. Brief F.L. Bastet aan Albert Vogel, 13 juni 1974. Archief Albert Vogel, Haags Gemeentearchief.
5. Later gepubliceerd onder de titel 'Louis Couperus en de klassieke oudheid'. In: *De Revisor* 2 (1975), nr.1, p.2-15.
6. Mario Praz wist Couperus helaas niet naar waarde te schatten. Het was duidelijk dat hij zijn speech had gebaseerd op een klein aantal vertalingen, voornamelijk van *Majesteit en Wereldvrede*. Zie: Nel de Bruin, 'La Roma del tempo di Couperus: discorso di Mario Praz'. In: *Incontri. Mensile di vita e cultura italo-olandese* 3 (1974, november), nr.3, p.11-12. Zie ook: Mario Praz, 'Un grande decadente'. In: *Il Tempo* 1974, 27 oktober, vertaald door John Sillevius in: *Maatstaf* 23 (1975), nr.1, p.12-15, en Mario Praz, 'Rome in de tijd van Couperus'. In: *De Revisor* 2 (1975), nr.1, p.16-23.
7. Louis Couperus, *Mijn vriend Orlando*. Verhalen, verzameld door Albert Vogel, met een inleiding van Frédéric Bastet. Amsterdam/Antwerpen, 1981.
8. Correspondentie in archief Albert Vogel, Haags Gemeentearchief.
9. Louis Couperus, *Zijn aangenomen zoon*, met nawoord door F.L. Bastet. Amsterdam, 1980.
10. F.L. Bastet, *Het maansteenrif. Wandelingen door de antieke wereld*. Amsterdam, 1979.
11. Frédéric Bastet, *In Memoriam Albert Vogel*. Leiden, 1982.
12. Frédéric Bastet, *Funerailles*. Amsterdam, 1993.
13. Frédéric Bastet, *Aegyptiaca*. [Geesbrug], 1984.
14. De bovenste verdieping van ons huis werd 'de toren' genoemd. Op de begane grond groeiden inderdaad rozen tegen die muur.
15. Brief Frédéric Bastet aan Albert Vogel, 17 augustus 1976. Archief Albert Vogel, Haags Gemeentearchief.
16. De prijs is tot nu toe uitgereikt aan José Buschman (2006) en aan Maarten Klein (2007).

Frédéric Bastet tijdens zijn openingspeech op de tentoonstelling 'Ik ben een gereïncarneerde Romein' (zomer 2001) in het Louis Couperus Museum.
Foto: Rob Mostert

‘Vergeleken met Couperus ben ik maar een heel klein mannetje hoor’

In onze serie vraaggesprekken met literaire auteurs ontbrak tot nu toe een voor de hand liggende naam: die van Frédéric Bastet, jarenlang de betrokken erevoorzitter van het Louis Couperus Genootschap. We bleken nog net op tijd; enkele maanden nadat Menno Voskuil hem opzocht, overleed de Couperusbiograaf. Hij blikte nog eenmaal terug op zijn lange schrijversloopbaan, en op Louis Couperus in het bijzonder: ‘Ik heb nu het mijne wel gedaan voor Couperus.’

Door Menno Voskuil

Door de intercom klinkt een vrouwenstem: ‘U bent hier voor meneer Bastet? Komt u boven.’ Het is de stem van de verpleegster die Frédéric Bastet sinds zijn recentste ziekenhuisopname thuis in Oegstgeest bijstaat. De laatste jaren tobde hij al geregeld met zijn gezondheid, maar vooral de afgelopen maanden laat deze zeer te wensen over. De afspraak voor een vraaggesprek moest daardoor enkele malen worden uitgesteld, maar gelukkig kan Bastet mij op deze zonnige aprildag ontvangen.

Bij binnenkomst word ik de woonkamer van het ruime appartement binnengeleid, waar Bastet mij vriendelijk begroet. Hij oogt, ondanks de sombere berichten over zijn fysieke gesteldheid, vrij vitaal en is zeer spraakzaam. Wanneer ik informeer naar zijn gezondheid legt hij uit: ‘Als ik een goede dag heb, gisteren en vandaag bijvoorbeeld, dan merkt niemand iets.’

Koude douche

De nu eenentachtigjarige Frédéric Bastet heeft zich tijdens zijn schrijversloopbaan op een groot aantal verschillende genres toegelegd; zo maakte hij naam als dichter, romancier en veelzijdig essayist. Bij het grote publiek werd hij pas echt bekend met zijn omvangrijke Couperusbiografie uit 1987.

Toch ziet Bastet zich niet in de allereerste plaats als biograaf: ‘Ik heb nooit het plan gehad, zeker niet toen ik twintig of vijfentwintig was, om een biografie te schrijven, over welke schrijver dan ook. Ik vond wel dat het genre op dat moment in de Nederlandse letterkunde erg werd verwaarloosd. Als je vroeger zei dat je biografisch werk wilde leveren, dan keken ze je aan en dachten ze: die is niet helemaal snik. En dat terwijl er in alle denkbare talen literair biografen actief waren, en grote biografische studies verschenen!’

Bastets eerste biografische studie verscheen in 1967, en had de negentiende-eeuwse schrijver Carel Vosmaer als onderwerp. Niet veel later legde Bastet al de fundamenten voor zijn biografie van Louis Couperus: ‘In 1972 werd mij gevraagd in Rome een feestrede te houden over Couperus en de oudheid. Daarover was al het een en ander geschreven, en ik vond dat ik, als het enigszins kon, toch met iets nieuws moest komen. Nu, wat doet de archeoloog dan? Die wendt zich in de allereerste plaats tot zijn bronnen.’

Deze bronnen bevonden zich in het Letterkundig Museum te Den Haag. Hier bekeek Bastet de volledige correspondentie van Couperus met zijn uitgever L.J. Veen, en kwam hij tot de ontdekking dat de Orlando-figuur over wie Couperus zo vaak schreef, echt had bestaan. Bastet: 'Toen heb ik in Rome maar kort over Couperus en de oudheid gesproken, en heb ik het verder gehad over Couperus en Orlando. Het publiek zat gekluisterd aan z'n stoel, omdat ik toch met een belangrijke ontdekking kwam.'

Op voorstel van Harry G.M. Prick, de toenmalige conservator van het Letterkundig Museum, maakte Bastet een editie in twee delen van de brieven van Couperus aan zijn uitgever. *Waarde heer Veen* en *Amice* bevatten echter niet de antwoorden van Veen; deze waren volgens conservator Prick niet bewaard gebleven. Bastet: 'Als de conservator zegt dat iets er niet is, dan neem ik aan dat hij dat heeft nagegaan. Later heeft later Dick van Vliet in één middag in de kelder van het Letterkundig Museum alle antwoorden van Veen teruggevonden. Dat was voor mij natuurlijk een koude douche.'

H.T.M. van Vliet publiceerde in 1987 *Louis Couperus en L.J. Veen. Bloemlezing uit hun correspondentie*, met daarin ook een groot aantal van de teruggevonden brieven van Veen. Bastet merkt hierover op: 'Zodoende hebben we nu toch de beschikking over de antwoorden, maar nu moet ik daar wel meteen aan toevoegen dat er niets opzienbarends in stond. Veen kon nauwelijks schrijven, het is niet te geloven, de meest vooraanstaande uitgever!'

Scherven

Na een essaybundel over Couperus (*Een zuil in de mist. Van en over Couperus*, 1980) begon Frédéric Bastet te werken aan zijn magnum opus: 'Ik had me vooral verbaasd over hoe zo een veelzijdig iemand als Couperus hier in Nederland vrijwel onmiddellijk na zijn dood, behalve een korte opbloei in 1933 dankzij Henri van Booven [de eerste biograaf van Louis Couperus, MV], geen interesse meer opwekte. Toen ben ik eigenlijk uit liefhebberij begonnen aan de biografie.'

Het was niet alleen de liefde voor het werk van Couperus die Bastet deed besluiten de biograaf van de Haagse schrijver te worden. Hij voelde ook een zekere verwantschap met Couperus: 'Ik ben niet in Indië geboren, en ook Couperus is, merkwaardig genoeg, van de acht kinderen de enige die in Den Haag ter wereld kwam. En we hadden voor een belangrijk deel dezelfde reizen achter de rug, vooral in Italië natuurlijk. En nog verder: Griekenland, Turkije en Egypte. Die landen interesseerden hem ook, een breed gebied.'

Ook in de veelzijdigheid van Couperus' oeuvre herkende Bastet zichzelf: 'Hij was eigenlijk minstens zo veelzijdig als ik. Hij heeft ook poëzie geschreven, en proza natuurlijk: als je *Eline Vere* en *De boeken der kleine zielen* leest... Daarmee vergeleken ben ik maar een heel klein mannetje hoor.'

De Vlaamse letterkundige Luc Daems stelde ooit dat Bastet bij het schrijven van de Couperusbiografie als een archeoloog te werk was gegaan. Het lukte hem ten slotte om met de scherven die her en der te vinden waren een complete vaas in elkaar te zetten.

'Als je vroeger zei dat je biografisch werk wilde leveren, dan keken ze je aan en dachten ze: die is niet helemaal snik.'

Frédéric Bastet in de
Waalse Kerk, tijdens
de Genootschapsdag
op 22 april 2007.
Foto: Peter Hoffman

Bastet: 'Ja, dat is ook wel zo. Ik denk toch ook wel dat het een beetje de opzet van Couperus is geweest, die de gewoonte had, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Lodewijk van Deyssel, om vrijwel alles wat hij aan documenten had, brieven in het bijzonder, te vernietigen. Althans, dat moet je aannemen. Er is vrijwel niets over, en als niet van Couperus de complete briefwisseling met zijn uitgever Veen bewaard was gebleven, dan hadden we helemaal niks gehad. Ik heb zelfs, en ik denk dat ik nog de enige ben in Nederland, Elisabeth, de weduwe van Couperus, ontmoet. Ik heb thee gedronken met haar, aan de Prins Hendrikstraat nummer 23. Toch weten we uiteindelijk niks, maar dan ook echt niks van het echtpaar Couperus af. Aan de andere kant: in *Van oude mensen...* bijvoorbeeld, dragen beide hoofdpersonen namen die weinig verhullend zijn. Elisabeth heette ook wel Elly en Louis werd thuis Lo genoemd. Ergens tegen het einde toe staat dat Elly het zat was altijd maar weer door musea gesleurd te worden – Couperus gebruikt een wat andere woordkeus – en ze verlangde naar een kind. Nu, dat kwam dus niet.'

Deze methode, het biografisch interpreteren van van Couperus' romans en feuilletons, heeft Bastet vaak toegepast bij het schrijven van *Louis Couperus. Een biografie*. In de inleiding van de biografie geeft Bastet aan welke twee keuzes een biograaf heeft:

De biograaf kan nu twee dingen doen. Hij kan zich strikt tot de feiten beperken en daarop zijn betoog baseren, dat dan waarschijnlijk min of meer het karakter van een uitgebreid encyclopedieartikel zal krijgen. (...) De andere mogelijkheid is dat hij daarnaast tracht uit het literaire werk zoveel persoonlijks te puren (...), dat het skelet van voldoende vlees en kleren wordt voorzien en daardoor vanzelf ook meer body zal krijgen.

Bastet verkoos duidelijk de tweede mogelijkheid boven de eerste. Hij moest wel, aangezien er gewoonweg té weinig andere bronnen voorhanden waren. Het leverde weliswaar een bijzonder leesbare biografie op, maar kwam hem ook op kritiek te staan: Bastet zou de auteur soms iets te veel gelijkstellen met zijn romanpersonages.

Vereenzelviging

Na zijn magnum opus uit 1987 was Frédéric Bastet nog lang niet uitgeschreven. Er volgden onder andere nog twee grote romans, een biografisch essay over Chopin en nóg een boek over Louis Couperus, *Al die verloren paradijzen...* In 2005 ontving Bastet de P.C. Hooftprijs, de hoogste onderscheiding in de Nederlandse literatuur. De jury onder leiding van Frida Balk-Smit Duyzentkunst kende hem deze prijs toe voor zijn essayistisch oeuvre. Bastet: 'Dat had ik helemaal niet verwacht, want er zijn wel betere essayisten dan ik, zou ik zeggen.'

In datzelfde jaar verscheen er nog een boek, *De grote wandeling*, waarin Frédéric Bastet de lezer meeneemt op een wandeltocht door zijn leven. 'Het is echter geen autobiografie,' drukt Bastet mij op het hart, 'het is meer een verzameling herinneringen, dat is nog wat anders. Hij is toch tamelijk oppervlakkig, die wandeling, en een heleboel mensen staan er ook niet in. Nu, dat is nu eenmaal zo.'

Met *De grote wandeling* nam Bastet afscheid van het schrijverschap. Hij kwam tot deze beslissing toen hij noodgedwongen enige weken in het ziekenhuis moest doorbrengen: 'Ik had mezelf toen voorgehouden: "Je moet nou eens ophouden met plannen maken voor de toekomst, hou het hier nou bij." En om aan de literatuur nog dingen toe te voegen, dat zie ik mezelf niet zo gauw doen. Vooral ook omdat jongere mensen het nu moeten overnemen.'

Meteen plaatst Bastet hier een kanttekening bij: 'Sommige mensen springen met gegevens wel heel erg slordig en gemakkelijk om. Zo is er een roman verschenen van een mevrouw Zijlstra, over mevrouw Couperus. Als je nu wilt... ik bedoel, ik ben als gezegd de enige Nederlander die Elisabeth Couperus nog gekend heeft. Dan zou je zeggen: ga daar eerst eens bij op bezoek. Ik heb haar nooit gezien, en ze heeft vervolgens de grootst mogelijke nonsens bij elkaar geschreven.'

De jarenlange stroom van publicaties heeft uiteindelijk geresulteerd in een overvolle boekenkast. Ondanks de vele boeken en artikelen die hij op zijn naam heeft staan, blijft Frédéric Bastet bescheiden. Terugblikkend op zijn omvangrijke oeuvre relativeert hij: 'Van al mijn werk kun je zo'n driekwart overboord gooien, en dan mag je al blij zijn dat je dat ene kwart overhoudt.'

Bij het uitwerken van dit vraaggesprek kwamen deze laatste woorden mij ineens erg bekend voor. Vergelijk die uitspraak eens met die van Couperus ongeveer negentig jaar eerder, in een interview door André de Ridder: 'Van mijn boeken heb ik drie vierden over boord geworpen, en van het vierde dat overblijft zijn er slechts enkele bladzijden waarvan ik werkelijk houd.' Was het een bewuste knipoog naar de grote meester? Of vereenzelvigde Bastet zich langzamerhand zo sterk met zijn onderwerp dat hij, zonder zich daarvan bewust te zijn, Couperus' woorden bijna letterlijk overnam en tot de zijne maakte? We kunnen het hem nu niet meer vragen. Eén ding is duidelijk: met het heengaan van Frédéric Bastet is Louis Couperus opnieuw een beetje gestorven. 🐼

Dit is het twaalfde deel van een serie vraaggesprekken met literaire auteurs over de betekenis van Couperus voor hun werk.

‘Dien éenen grooten witten...’

Wat een onmogelijke opgave voor iemand die al ruim veertig jaar met de romans van Couperus intiem samenleeft om haar favoriete fragment te kiezen! Mijn tafel ligt nu bezaaid met opengeslagen boeken vol strepen, ezelsoren en papiertjes, en na lang wikken en wegen heb ik maar gekozen voor de alinea's waar zich in de loop der tijd de meeste streepjes, vraagtekens en andere aantekeningen bij hebben verzameld. Dat is bij het slot van *De stille kracht*, als Eva Eldersma en Otto van Oudjick in Garoet een trein met nieuwe hadji's zien arriveren.

Zij voelden het beiden, het onuitzegbare: dat wat schuilt in den grond, wat sist onder de vulkanen, wat aandonst met de verre winden meê, wat aanruischt met den regen, wat aandavert met den zwaar rollenden donder, wat aanzweeft van wijd uit den horizon over de eindeloze zee, dat wat blik uit het zwarte geheimooft van den zielsgeslotenen inboorling, wat neêrkruipt in zijn hart en neêrhurkt in zijn nederige hormat, dat wat knaagt als een gift en een vijandschap aan lichaam, ziel, leven van den Europeaan, wat stil bestrijdt den overwinnaar en hem sloopt en laat kwijnen en versterven, heel langzaam aan sloopt, jaren laat kwijnen, en hem ten laatste doet versterven, zoo nog niet dadelijk tragisch dood gaan: zij voelden het beiden, het Onuitzegbare...

En in het voelen ervan, tegelijk met den weemoed van hun afscheid, dat zoo dadelijk dreigde, zagen zij niet, te midden der golvende, deinende, gonzende menigte, die als eerbiediglijk voortstuwde de gele en purperen voornaamheden der uit Mekka terugkeerende hadji's – zagen zij niet dien éenen grooten witten, rijzen boven de menigte uit en kijken met zijn grijnslach naar den man, die hoe hij ook zijn leven geademd had in Java, zwakker was geweest dan Dât...

Uit: *De stille kracht (Volledige Werken Louis Couperus, deel 17, p.225-226)*

Al die strepen, vraagtekens en aantekeningen staan bij dit fragment omdat ik mij al zolang ik *De stille kracht* lees (vanaf mijn veertiende), afvraag wie of wat Couperus met 'dien éenen grooten witten' heeft bedoeld. Is het een witte hadji die de stille kracht personifieert, is het Allah en daarmee de islam, is het de zon of – ja wat nou eigenlijk? Zijn het de 'krachten (...), die zich verzamelden tot éene kracht' en die voor de Europeaan altijd 'een raadsel [zou] zijn, en mythe blijven' (p.115)? Of is het 'de haat', die een macht heeft van ondoordringbaar mysterie waartegen de westerling ongewapend is?

Ik ben opgegroeid met een oma van vaderskant en oudtantes die zich geen 'westerling' voelden en voor wie de stille kracht geen raadsel en geen mythe, maar iets vanzelfsprekends was. Mijn oudtantes Hooy (van dezelfde Indische familie als die van 'Drogisterij Hooy – Kruiden en Specerijen') stamden uit een geslacht dat al generaties op Java geworteld was. Zij blikten zelf met zwarte geheimogen de wereld in. Couperus lasen ze niet – ik geloof dat ze niets lasen, alleen maar spekkoeke maakten en in hun serres de planten verzorgden – maar ik kon ze er wel van alles over vragen. Over dat sirih-spuwen in *De stille kracht* bijvoorbeeld. Hoe verklaarden ze dat? Gebeurden dat soort dingen écht?

'Adoe, kassian,' zeiden ze dan, 'natuurlijk gebeuren dat soort dingen – ja, maar waarom ernaar vragen, waarom verklären – ja?'

Die oudtantes wisten niet alleen van het bestaan van de stille kracht, ze waren zelf dat mysterie met hun spiritisme, kruidenrijen, handopleggingen en horoscopen... Toen tante Wies in het ziekenhuis stervende was aan kanker, kreeg zij op eigen verzoek geen morfine. Ze had, vertelde ze mij, 'contact met een medium' dat de pijn wegnam. Van tante Lot was bekend dat zij helderziend was. Tijdens de Tweede Wereldoorlog zei ze op een ochtend tegen haar zusters dat hun moeder (mijn overgrootmoeder) die nacht in het Jappenkamp was overleden. Die zusters schreven de datum en tijd op. Na de oorlog kwam het overlijdensbericht van het Rode Kruis: jaar, dag en tijdstip klopten precies.

Eerlijk gezegd vond ik de oudtantes, mijn oma, mijn eigen vader en heel dat Indische gedoe doodgriezelig en ik heb Indonesië – anders dan mijn broers en zusjes, die er geboren zijn of als kind hebben gewoond – dan ook nooit willen bezoeken.

Qua taal en suggestieve kracht is het citaat dat ik heb uitgeroepen tot mijn favoriete fragment onovertroffen. Nog altijd gaat er een huivering door mij heen als ik het lees en me afvraag wat er precies schuilt in die grond, sist onder die vulkanen, aandonst met de winden en aanruist met de regen.

Mijn oudtantes hébben het geweten, dat weet ik zeker, maar wilden of konden het Onuitzeggbare niet met mij delen. Zij zouden, staande bij dat station van Garoet tussen de hadji's, 'die éne grote witte met zijn grijnslach', beslist wél hebben gezien, omdat zij, anders dan Van Oudjick, Eva en ik, niet zwakker waren dan – ja dan Wát eigenlijk? ☛

Dit is het dertiende deel in de serie 'Het favoriete fragment van...', waarin verschillende auteurs hun licht laten schijnen op de mooiste, ontroerendste of opmerkelijkste passage uit het werk van Louis Couperus.

Elsbeth Etty is columniste en recensente van NRC Handelsblad. Foto: R. Juliana

Uit en in de greep van het noodlot

Couperus' ideeën over het noodlot zijn allerminst consistent. De ene keer schrijft hij dat hij in een onoverkomelijk noodlot gelooft,¹ een volgende keer dat wij het noodlot kunnen dwingen naar onze wil.² Toch hoeft deze tegenstelling geen innerlijke tegenspraak te zijn. De roman *Aan den weg der vreugde* laat zien dat de twee polen naast elkaar kunnen bestaan en elkaar aanvullen, dat het niet gaat om fatalisme of antifatalisme, maar om de spanning tussen beide.

Door Piet Kralt

In de winter van 1905 op 1906 kampte Couperus met zijn gezondheid. Volgens Van Booven had hij verschillende keren influenza.³ Dat is misschien de reden waarom hij in de maanden juli en augustus 1906 in Bagni di Lucca verbleef, een niet ver van Lucca gelegen kuuroord, maar hoger en daardoor koeler. Hij en zijn vrouw logeerden er in het hotel Continental.⁴ Hier maakten zij kennis met drie Italiaanse dames, met wie zij vriendschap sloten en met wie de band ook na Bagni di Lucca bleef bestaan: de oude mevrouw Maria Lodomez, haar dochter Emma en haar kleindochter Bona. Hoogstwaarschijnlijk vond in deze dagen ook de ontmoeting plaats met Giulio Lodomez, de zoon van de oude mevrouw en de broer van Emma. Volgens Bastet heeft deze man model gestaan voor Orlando, de Italiaanse vriend die in Couperus' feuilletons een grote rol zal gaan spelen. Bovendien zou Aldo Ardo, één van de twee hoofdpersonen uit *Aan den weg der vreugde*, naar hem gemodelleerd zijn.⁵

De roman

Couperus maakte iedere dag lange wandelingen⁶ en begon aan een korte roman, waarschijnlijk geïnspireerd door de bosrijke omgeving, maar zeker ook beïnvloed door de geest van zijn eigen mythologische roman *Dionyzos* (1904). Maarten Klein heeft het verband tussen beide boeken overtuigend aangetoond.⁷

Er bestaan van de roman twee (nu onvolledige) handschriften, een kladhandschrift en een kopijhandschrift. Tussen de twee is een aantal kleine varianten. De redactie van dit deel van de *Volledige werken* concludeerde dan ook: 'Couperus heeft bij het overschrijven van *Aan den weg der vreugde* de roman niet meer grondig bewerkt of omgewerkt'.⁸ De indruk is dat de auteur de roman zonder veel overwegingen vooraf als het ware in één ruk schreef. 'Met liefde', zoals hij later aan zijn uitgever meldde.⁹

De publicatie is een verhaal apart. De roman verscheen eerst in drie afleveringen in het tijdschrift *Groot Nederland*, het blad waarvan Couperus mederedacteur was, in februari, maart en april 1907. Daarna wendde de auteur zich tot zijn uitgever Veen. Hij vroeg voor een uitgave in boekvorm 1500 gulden. Dat was Veen, die sinds 1902 op de boeken van Couperus verlies had geleden, te veel. Maar met het tegenbod kon de schrijver weer niet akkoord gaan. Deze vroeg toen zijn mederedacteur van *Groot Nederland*, de criticus W. G. van Nouhuys, om raad. Van hem hoorde hij dat de romanverkoop de laatste jaren erg slecht ging en dat Veen hem in feite altijd genereus had behandeld. Waarop Couperus besloot de roman toch maar aan Veen te gunnen

voor het bedrag dat deze had geboden én voortaan geen romans meer te schrijven. Dat laatste heeft hij vier jaar lang volgehouden; toen kroop het schrijversbloed waar het niet gaan mocht: in de zomer en het najaar van 1910 schreef hij *Antiek toerisme*, een aanmerkelijk luchtiger boek dan het melodramatische *Aan den weg der vreugde*.

De roman verscheen uiteindelijk in mei 1908; hij is tijdens het leven van Couperus niet herdrukt. In 1920 verscheen een Duitse vertaling onder de titel *Am Wege der Freude*.

De inhoud voorzover die hier van belang is, is in een paar zinnen weer te geven. Het is het verhaal van de liefdesverhouding tussen de Italiaan Aldo Ardo en de Hollandse Emilie. Ze logeren beiden in een hotel in het dorpje Villa, één van de drie dorpen van Bagni di Lucca. Na enige tijd trekken ze in bij een eenvoudig gezin in het gehucht Benabbio, hoog in de bergen, waar ze een zomer verblijven. Dan verlaat hij haar; zij wordt getroffen door een verlamming en sterft tegen het eind van de herfst.

Commentaar

De eerste reacties op de roman zullen Couperus gestijfd hebben in zijn besluit geen romans meer te schrijven. De criticus J. de Meester noemde het boek 'spoorweglectuur' en vroeg zich af: 'Wat is me dat voor een raar verhaal.'¹⁰ Dirk Coster maakte het in *De Amsterdammer* nog iets bonter: 'De stijl van dit boek is een chaotische herhaling zonder veel zin en zonder veel handigheid gedaan, van alle trucs en hebbelikheden die Couperus zich in de voorafgaande tijd verworven heeft.'¹¹ Dat Marie Metz-Koning in een korte bespreking *Aan den weg der vreugde* qua psychologie en beschrijving uitmuntend noemde, kon het negatieve oordeel van de zwaargewichten De Meester en Coster onmogelijk goedmaken.¹²

Bagni di Lucca

Ook latere commentaren waren niet bepaald uitbundig. Zelfs Henri van Booven, wiens biografie door ongebreidelde verering 'zo ver beneden een dragelijk gemiddelde blijft',¹³ noteerde over *Aan den weg der vreugde* (naast veel nuttige informatie): '[Het boek heeft] heel weinig psychologie, op het onvolledige af, wat men niet van Couperus gewend is.'¹⁴ Van Tricht was radicaal: 'Een erg mooi boek is het niet en wat er na 's minnaars vertrek volgt is een dor bedenksel.'¹⁵ De calvinistische Couperusbewonderaar K. J. Popma was nog radicaler: 'In de zomer van 1906 schreef Couperus het rare verhaaltje *Aan den weg der vreugde*; dom en prullig, in bijtende tegenstelling tot de veelbelovende titel.'¹⁶ Albert Vogel was milder, maar niet zonder kritiek; volgens hem zijn de twee hoofdpersonen psychologisch te weinig uitgewerkt.¹⁷

Men kan moeilijk anders dan zich bij deze oordelen aansluiten. De psychologie van de roman is schetsmatig, het eind melodramatisch en de symboliek te zwaar. Er is denk ik wel een verklaring voor deze mislukking te vinden. Couperus heeft een tegenstelling die meer in zijn werk voorkomt en die hem kennelijk intrigeerde in dit verhaal sterk aangezet. Het is de confrontatie van de nerveuze, gecompliceerde mens met de krachtige, gezonde mens: Eline Vere tegenover Otto van Erlevoort, kroonprins Othomar tegenover zijn vader, keizer Oscar (in *Majesteit*, 1893) of Charles Pauws (Lot) tegenover zijn 'zwager' Aldo (in *Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan...*, 1906). Waarom de schrijver deze keer overdreef, blijft gissen. Misschien om de zaak één maal heel zuiver te stellen. Maar dat is dan ten koste van de noodzakelijke nuance gegaan en dus van de kwaliteit.

Toch blijft *Aan den weg der vreugde* een interessant boek. Allereerst omdat er verschillende romans in reflecteren. Ik kies er twee. Couperus zelf noemde het een pendant van *Extaze* (1892).¹⁸ Dat wil zeggen dat het gelijksoortig is, maar ook tegengesteld: beide boeken verhalen een liefdesgeschiedenis, de één een puur platonische, de ander een zuiver zinnelijke. Voor het doel dat ik me stel is echter de spiegeling met *Dionyzos* belangrijker dan die met *Extaze*. Maarten Klein somt veel overeenkomsten en verschillen tussen beide romans op,¹⁹ maar de essentie is volgens mij dat in *Dionyzos* een halfgod vermenselijkt en in *Aan den weg der vreugde* een mens 'vergoddelijkt', dat wil zeggen: bovenmenselijke allure krijgt. 'Goddelijk' betekent in dit verband: ver verheven boven het menselijk bestaan en daardoor onverschillig voor het menselijk lot, dus zonder medelijden. Dionyzos die iedereen afstraft die niet in zijn vreugde deelt, vergeeft Ariadne als ze zijn aanbod weigert. Hij voelt zijn eigen smart naderen en heeft medelijden. Zijn menselijke kant (hij is immers een halfgod) krijgt de overhand.²⁰ Van Ardo daarentegen wordt tegen het eind van de roman door de vrouwen die Emilie verplegen, gezegd: 'hij was te mooi...: hij was GEEN MENSCH...'²¹

In de tweede plaats is *Aan den weg der vreugde* van belang, omdat het de gedachten van Couperus over het noodlot voor een deel verheldert. Uitgangspunt daarbij is de parallel met *Eline Vere* en de spiegeling met *Dionyzos*: een vrouw als Eline wordt geconfronteerd met een man die haar de vreugde wil brengen, maar haar ondergang wordt. De roman verbindt dat proces met het begrip noodlot. Beiden voelen de dwang van het lot en reageren daarop. De vraag is hoe ze dat doen en wat dat betekent voor de idee van de roman. Maar daaraan vooraf zullen we ons moeten afvragen wie of wat elk van hen beiden precies is.

Aldo Ardo

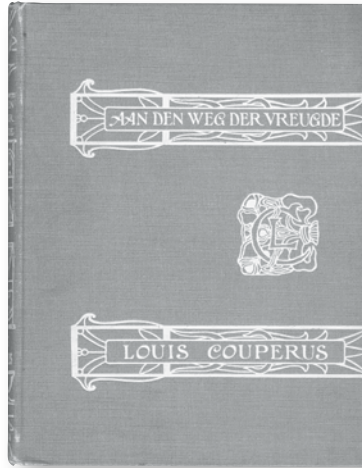
In een tijdschriftafleveringvullende beschouwing over de medische theorieën in de Nederlandse naturalistische roman heeft Mary Kemperink aangetoond dat de zogeheten temperamentenleer diepgaande invloed heeft gehad op de psychologische

beschrijving van romanfiguren bij Couperus en zijn tijdgenoten.²² In deze leer gingen men ervan uit dat bepaalde fysiologische eigenschappen samenhangen met bepaalde psychische eigenschappen. Felle, donkere ogen bijvoorbeeld, en een gedrongen gestalte hoorden bij een zwijgzaam en wilskrachtig type. Men onderscheidde vier temperamenten; twee daarvan beheersen de literatuur van die dagen: het sanguinische en het nerveuze temperament.

Aldo Ardo heeft niet alle sanguinische kenmerken (zo klakkeloos werkte Couperus niet), maar hij heeft wel enige essentiële trekken van het type. Allereerst de rode kleur. Iemand met een sanguinisch temperament heeft zuurstofrijk bloed. Zijn of haar gezicht is dus meestal rood. Couperus kon deze eigenschap niet zonder meer op de donkere Italiaan toepassen. Daarom gaf hij hem een bronsroze kleur, een tint die moest aangeven dat Ardo wel degelijk over het volle rode bloed van de sanguinische mens beschikt.²³ Zijn rode mond bevestigt dat nog eens. Verder heeft de man een flinke neus, een krachtige gestalte en is hij treffend gezond: eigenschappen die zijn sanguinische aard eens te meer omlijnen. Ook psychologisch hoort hij tot het volbloedige type. Hij is gericht op onmiddellijk zinnelijk genot, optimistisch en (zeker in de beleving van Emilie) oppervlakkig en naïef.²⁴ Maar hij heeft één eigenschap van het choleric temperament: hij is als het erop aan komt wilskrachtig. En juist deze eigenschap is van doorslaggevend belang – zoals we zullen zien.

Er is echter meer aan de hand. Ardo hoort tot wat Karel Reijnders het 'stereotype van viriele schoonheid bij Couperus' heeft genoemd: de mooie man, atletisch gespierd, vaak vergelijkbaar met antieke beelden.²⁵ Couperus benadrukt dat nog eens door ene mevrouw De Sanctis die verder in het verhaal geen enkele rol speelt, te laten uitroepen: 'Peccato... Zoo een mooie kerel...'²⁶ Die schoonheid geeft hem macht over vrouwen; Emilie voelt zich in zijn macht, het is of hij haar betovert.²⁷ Hij heeft ook iets van een sater of faun met zijn eeuwige fluitje waarmee hij hagedisjes lokt en ook Emilie tot zich gelokt heeft. De sater met zijn bokspoten en staart, de betovering die van hem uitgaat – hij heeft beslist iets demonisch, deze Aldo Ardo.

Daar komt nog iets bij. Reijnders maakte een onderscheid tussen Orlando en Aldo Ardo enerzijds en de andere mooie mannen anderzijds. Orlando en Ardo hebben enkele eigenschappen die de overigen niet hebben: een heftige neus, een nauw of smal voorhoofd, schuin wegglijdende slapen, donkere ogen en doorlopende wenkbrauwen.²⁸ Reijnders concludeerde hieruit (nog voor Bastets ontdekking van het bestaan van Giulio Lodomez) dat beiden op hetzelfde 'model' uit de werkelijkheid teruggaan. Maar er is één levensgroot verschil tussen de twee, naar mijn smaak door Reijnders te summier aangeduid: Ardo wordt bij herhaling met wreedheid in verband gebracht. Drie keer noemt de verteller zijn manier van lopen wreed,²⁹ twaalf keer zinspeelt hij op zijn wrede mond.³⁰ Het is een merkwaardig spel. Nergens wordt gezegd dat Ardo werkelijk wreed is, maar wanneer hij in het bestek van zo'n korte roman zo vaak met wreedheid wordt geassocieerd, lijkt hij toch niet vrijuit te gaan.

Omslag van de eerste druk van *Aan den Weg der Vreugde* (1908). Bandontwerp: R.N. Roland Holst

En dat is nog niet alles. In november 1905 kreeg Couperus van dr. L. S. A. M. von Römer diens vertaling van Nietzsches *Also sprach Zarathustra* cadeau.³¹ Hij zal daar tijdens het ruime halfjaar voor hij aan zijn nieuwe roman begon in gelezen hebben – hetzij systematisch, hetzij te hooi en te gras. De invloed van Zarathustra's prediking is in ieder geval onmiskenbaar. Aldo Ardo droomt vaagweg (want hij is vooral een praktisch en materialistisch man en geen dromer) over de grote Vreugde die hij ooit beleven zal. Om die vreugde wil hij vrij zijn, zodat hij kan gaan en staan waar hij wil om haar te bereiken. Daarom heeft hij ontslag uit militaire dienst genomen. Daarom wil hij zich aan geen enkele vrouw binden. Zelf ervaart hij haar in Nietzscheaanse terminologie.

(...) iets, dat voor hèm was weggelegd, voor de overmenschelijkheid, die in hem zou zeegeviere... aan het einde... aan het einde...(.)³²

De zinsnede lijkt een echo van uitspraken van Zarathustra als: 'Seht, ich lehre euch den Übermensch! Der Übermensch ist der Sinn der Erde'. En: 'Der Mensch ist ein Seil, geknüpft zwischen Tier und Übermensch, – ein Seil über einem Abgrunde. Ein gefährliches Hinüber, ein gefährliches Auf-dem-Wege (...)'. En: 'Ich will die Menschen den Sinn ihres Seins lehren: welcher ist der Übermensch, der Blitz aus der dunklen Wolke Mensch'.³³

Het lijkt groots, maar in de beleving van Emilie krijgt deze overmenschelijkheid een geheel andere kleur. Ze bepeinst dat ze Aldo graag zou willen kennen, maar dat hij zich niet uitspreekt. Er volgt dan een cruciale zin; een zin die de roman verbindt met *Dionyzos*, de vreugdegod die medelijden kreeg met de treurende Ariadne, omdat hij zijn eigen smart voelde naderen.

Bang werd zij bijna voor hem, als of hij iets bovenmenselijks uitstraalde, als of hij een god was van vreugde en geen menselijke ziel had, die lijden kon...

Voor Emilie is deze 'bovenmenselijkheid' dan ook verbonden met wreedheid: 'Boven-, overmenselijke wreedheid'.³⁴ De roman keert zich nergens rechtstreeks tegen Aldo Ardo. Hij duidt de man meer aan dan dat hij hem beschrijft. De lezer mag uitmaken hoe hij over hem denkt. Waarbij hij niet dient te vergeten dat Aldo in de zinnelijke liefde lief en teder kan zijn en dat de dood van een hagedisje hem tranen in de ogen brengt.

Aldo Ardo heeft geen enkele keer het woord 'noodlot' in gedachten; evenmin neemt hij het in de mond. Totdat hij besluit Emilie te verlaten. Dan neemt deze door en door gezonde, bepaald egoïstische man met niet te miskennen demonische trekjes het heft in eigen hand. Hij kampt met een week gevoel, met een zekere weemoed, met aandoeningen en besluit sterk te zijn, omdat anders het Noodlot hem zal bestrijden en verpletteren. Dus gaat hij. Hij laat zich zijn droom niet ontnemen. Hij laat de dingen niet gebeuren zoals ze nu eenmaal moeten gebeuren. Hij kiest zijn eigen weg.

De tekst vraagt veel inlevingsvermogen van de lezer. Hij geeft de overpeinzingen van Ardo weer. Die besluit dat hij Emilie niet liefheeft, dat zij een ontmoeting is als vele andere ontmoetingen. Maar zijn conclusie is twijfelachtig. Want Ardo voelt ook een bitterheid in zich, een weemoed, bijna een treurigheid. Zoiets was hij zich vroeger nooit bewust geweest.³⁵ Kennelijk heeft zijn liefde voor Emilie hem meer gedaan dan hij wil toegeven en is zijn conclusie dat hij haar niet liefheeft een uitvlucht om zichzelf ervan te overtuigen dat hij de juiste beslissing heeft genomen. Zo opgevat is die

beslissing inderdaad een overwinning op het noodlot. In alle andere gevallen zijn zijn noodlotsoverwegingen holle frasen. Laten we het er daarom op houden dat Aldo Ardo werkelijk zijn eigen noodlot maakt – om het met de woorden van Lawrence St. Clare te zeggen.³⁶

Emilie

In haar beschouwing over de medische theorieën in de Nederlandse naturalistische roman vermeldt Mary Kemperink van het nerveuze temperament onder andere de volgende eigenschappen. De kleur van het gezicht is bleek, de ogen zijn licht evenals het haar, de hals is lang en fijn en de gestalte tener. Het temperament heeft een tekort aan bloed en een overmaat aan zenuwen. Daardoor is de gezondheid wankel, zowel lichamelijk als geestelijk. De nerveuze mens is geneigd tot melancholie; zijn of haar intellectuele en artistieke vermogens zijn bovengemiddeld.³⁷

Het is zonneklaar dat Couperus zich bij de beschrijving van zijn vrouwelijke hoofdpersoon door deze opvattingen heeft laten leiden. Emilie – of Milia zoals ze vaak in de roman genoemd wordt; haar achternaam is onbekend – is kwijnend, blond, doorschijnend blank, heeft een treurig gezichtje en teer blanke handen.³⁸ Ze is in *Bagni di Lucca* op advies van een specialist. De jarenlange verzorging van haar oude, zieke echtgenoot heeft haar zenuwen geknakt. Haar redenering is tamelijk vreemd: ze is ziek omdat ze veel verdriet heeft gehad, ze zoekt gezondheid om dat verdriet weer te voelen, want als ze heel ziek is, voelt ze haar verdriet niet.³⁹ Het is de redenering van iemand voor wie lijden een levensbehoefte is.

Maar net als bij Aldo Ardo is er bij Emilie meer aan de hand. Zij behoort zonder twijfel tot het type van de femme fragile. Volgens Luc Dirix is zij zelfs het enige personage in het werk van Couperus dat voluit tot dit type gerekend kan worden.⁴⁰ De femme fragile is een stereotype uit het decadentisme, een symbolische gestalte, de verbeelding van het mannelijke ideaal van de 'reine vrouw'. Ze is een verschijning naast de femme fatale; beiden zijn een product van het dualisme in het denken van het fin de siècle: de vrouw heeft twee kanten. 'Enerzijds is zij onbedorven, anderzijds is zij gevaarlijk'.⁴¹

De femme fragile heeft de kenmerken van het nerveuze temperament. Maar ze is een (arche)type, een allegorisch personage. Ze is bijna altijd slachtoffer. Luc Dirix haalt de woorden aan van Edgar Allan Poe: 'The death of a beautiful woman is, unquestionably, the most poetical topic in the world'.⁴² Er is geen andere zin die zo duidelijk uitdrukt dat de femme fragile een poëtische conceptie is en geen psychologische. Zij is dan ook 'omgeven' door symbolen: haar lange haar, haar Madonna-uiserlijk, de bloemen waarmee ze in verband gebracht wordt. Dirix wijst erop dat Milia geassocieerd wordt met de roze hortensia's en na het keerpunt in haar liefde met dahlia's, stervende zonnebloemen en herfstbladeren.⁴³

Dat Emilie de omtrekken heeft van een literair model betekent dat het in de roman niet alleen gaat om de incidentele ontmoeting van twee

Foto van Couperus. Frédéric Bastet vermoedde dat deze in *Bagni di Lucca* werd gemaakt

toevallige mensen, maar vooral om de botsing tussen twee 'ideeën'. Emilie en Aldo Ardo vertegenwoordigen beiden iets: zij de tere, lijdende vrouw, hij de 'Übermensch'. En over bloemensymboliek gesproken: het kan geen toeval zijn dat Ardo tot drie keer toe de varens wreed vertrapt of ranselt met zijn stok.⁴⁴

Er is nog een derde punt. Voor Ardo is Milia een vrouw uit het noorden, een gebied dat hij associeert met ongekende, koele mistigheid en dat hij sympathiek vindt, omdat zij ervandaan komt. Later, als zijn liefde bekoeld is, is die sympathie verdwenen en overlegt hij bij zichzelf dat zij aangetast is door de noordelijke ziekte van peinzen en vorsen.⁴⁵ De tegenstelling noorden-zuiden, op deze manier in de roman geïntroduceerd, valt zo goed als geheel samen met de antithese nerveus-sanguinisch. In enkele scènes krijgt ze meer vorm. Wanneer de twee over het licht praten, denkt zij dat hij dat symbolisch bedoelt, maar hij bedoelt gewoon het zonlicht; als ze het over kleuren hebben, vindt zij dat de nuances alles zijn, maar hij houdt juist van volle kleuren. En waar hij het peinzen en vorsen een ziekte acht, meent zij dat ze terecht aan de dingen rafelt.⁴⁶ De tegenstelling schematiseert de verhoudingen en benadrukt eens te meer dat het in de roman eerder om ideeën gaat dan om mensen.

Drie keer wordt het woord 'noodlot' in verband gebracht met Emilies liefde.⁴⁷ Twee keer betreft het een overweging van haarzelf. De eerste staat op pagina 52, als Ardo haar 's nachts tot zich gelokt heeft met zijn fluitje en ze de volgende morgen samen in het bos zijn geweest. Ze bepeinst dan tijdens de siësta hoe onherroepelijk dit alles was, als een noodlot. Die overweging, op het hoogtepunt van haar liefde, tekent haar als een 'noordse' ziel, geneigd tot pessimisme. Ze laat ook zien dat Emilie, anders dan Ardo, zich niet tegen haar noodlot zal verzetten, juist door de nadruk op het onherroepelijke. Dat woord geeft aan dat verzet onmogelijk is. Op pagina 106, wanneer het tot haar doorgedrongen is dat Ardo haar verlaten heeft, zegt ze tegen haar gastvrouw (wier man voor een half jaar op trektocht is):

Arme Giannina...; we lijden allemaal, allemaal... om de mannen, die we zoo heel erg lief hebben... Het is ons leven... en ons noodlot...

Ook deze woorden ademen niets dan berusting. Het is duidelijk: al neemt Emilie het woord 'noodlot' niet zo vaak in de mond als Eline Vere, zij zijn beiden toch van hetzelfde hout gesneden: wat hun overkomt, ervaren zij als onvermijdelijk, een noodlot waartegen men zich niet kan verzetten. Die passieve levenshouding hangt samen met hun nerveuze geaardheid, hun 'noordelijke ziekte'. Ik weet niet of Emilies verlamming aan het eind van de roman een medisch verantwoord verschijnsel is. Maar literair-technisch is ze niet moeilijk te duiden: ze is een symbool voor haar onmacht de weg der vreugde – eventueel zonder Aldo Ardo – te vervolgen. Die onmacht is op zijn beurt een gevolg van haar geloof in de onvermijdelijkheid der dingen.

Noodlot

De interpretaties van de roman kan men in twee categorieën indelen. Ten eerste de categorie die Couperus aan de kant van Aldo Ardo schaarst. Dat zijn de interpretaties van Van Tricht, Vogel, Bastet en Dirix.⁴⁸ Bastet bijvoorbeeld, stelt dat Couperus' sympathie meer uitgaat naar Aldo dan naar Emilie. Van Tricht gaat het verst: hij meent dat Aldo's gedachten en gevoelens met die van Couperus overeenkomen. De tweede categorie wordt gevormd door de interpretaties van Van Booven en Klein.⁴⁹ Zij kiezen niet voor één

van beide hoofdfiguren, maar leggen de nadruk op de tegenstelling tussen de twee. De kern van de roman ligt in de antithese, niet in één van de twee personages. Klein werkt de tegenstelling uit in Nietzscheaanse zin. Emilie vertegenwoordigt volgens hem het Apollinische principe, Aldo het Dionysische.

Het lijkt mij dat de vraag niet is: aan wiens of wier kant staat Couperus, maar: naar welke kant stuurt de tekst de lezer? Dan is het antwoord: naar geen enkele. De roman geeft de gedachten en gevoelens van de twee hoofdpersonen weer zonder ook maar een enkele keer een blijk van instemming of afkeuring te geven. De lezer kan meer sympathie voor de een of voor de ander voelen, maar dat is dan zijn keus. De roman is neutraal. Hij scheidt slechts de tegenstelling. Het gelijk ligt dus bij Van Booven en Klein: het gaat in de roman om de *spanning* tussen de zuidelijke en noordelijke levenshouding.

Voor Couperus' vaak tegenstrijdige uitlatingen omtrent het noodlot levert dat een mogelijke uitweg, al zijn zeker niet alle problemen opgelost. De gezonde, sterke mens is in staat zijn noodlot te bevechten, de nerveuze mens lukt dat niet. Of: de gezonde mens probeert het leven naar zijn hand te zetten, de nerveuze mens laat het leven over zich heen komen.

Wie buiten het kader van de roman wil treden om te achterhalen aan welke kant Couperus stond, vindt velerlei van zijn gading. Een aardige aanwijzing staat in 'Intimiteiten', een tekst van december 1909. Couperus zegt daarin dat hij een noorderling is, iemand voor wie de halftinten dierbaar zijn, die van weemoed houdt en gecompliceerd is. Hij voelt zich Italiaan worden en betreurt dat.

Het is mij als een nieuwe gezondheid, die mij een beetje verdriet doet, omdat het vroeger fijner en teërder was, ook al was het een beetje ziekelijker en het nu grover en vitaler wordt.⁵⁰

Me dunkt: een voorbeeldige samenvatting van het probleem waar het in *Aan den weg der vreugde* om gaat. 🍷

Noten

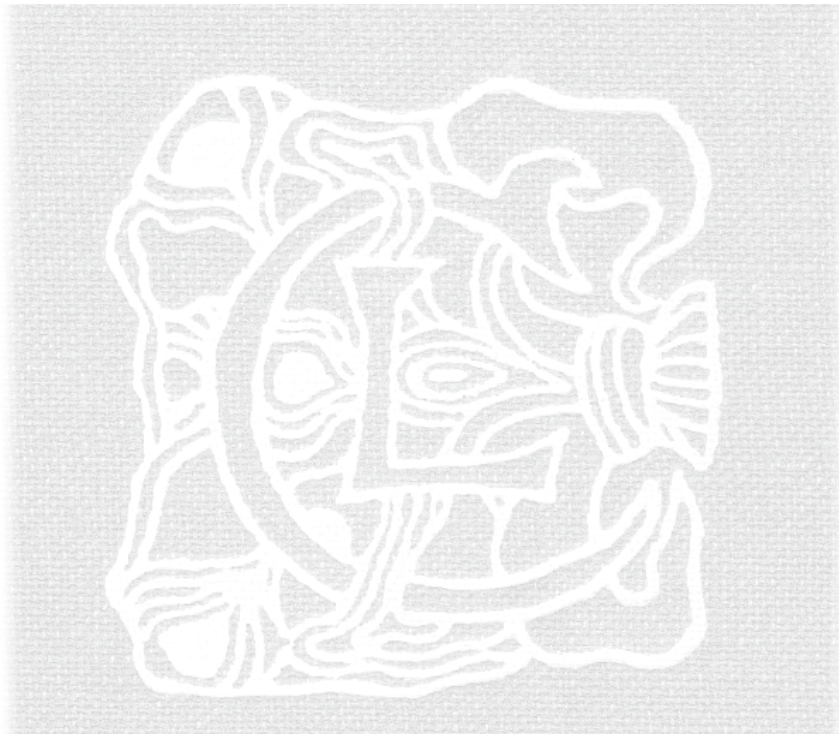
1. Louis Couperus, *Korte arabesken. Volledige werken Louis Couperus*, deel 29, p.48.
2. Louis Couperus, *Ongebundeld werk. Volledige werken Louis Couperus*, deel 49, p.599.
3. Henri van Booven, *Leven en werken van Louis Couperus*. 's-Gravenhage, 1981, p.200 (facsimileherdruk van de eerste uitgave van 1933).
4. Zie voor afbeeldingen: Frédéric Bastet, *De wereld van Louis Couperus*. Amsterdam, 1991, p.113-118.
5. Frédéric Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*. Amsterdam, 1987, p.330, 331 en 406. José Buschman betwijfelt met steekhoudende argumenten de identificatie. José Buschman, 'Schimmen van schoonheid nagejaagd. Couperus, Orlando en Florence.' In: *De Parelduiker* 9 (2004), nr.1, p.18-36.

Bagni di Lucca

6. F.L. Bastet (ed.), *Amice. Brieven van Louis Couperus aan zijn uitgever*, deel II (1902-1919). 's-Gravenhage, 1977, p.88.
7. Maarten Klein, *Noodlot en wederkeer. De betekenis van de filosofie in het werk van Louis Couperus*. Maastricht, 2000, p.134-140.
8. Louis Couperus, *Aan den weg der vreugde. Volledige werken Louis Couperus*, deel 26, p. 129.
9. F.L. Bastet (ed.), *Amice*, p.96.
10. Geciteerd uit M. Galle, *Couperus in de kritiek*. Amsterdam, 1963, p.49.
11. Dirk Coster, 'Louis Couperus: Aan den weg der vreugde.' In: *De Amsterdammer* 1908, 2 augustus.
12. Marie Metz-Koning, 'Aan den weg der vreugde door Louis Couperus.' In: *Nederland* 1908, deel II, p.475.
13. Menno ter Braak, 'Perikelen der biographie.' In: *Verzameld werk*, deel 5. Amsterdam, 1949, p.61-64. Citaat p.61.
14. Henri van Booven, *Leven en werken van Louis Couperus*, p.203.
15. H.W.van Tricht, *Louis Couperus. Een verkenning*. Utrecht, 1980, p.154 (eerste druk 1960).
16. K.J. Popma, *Beschouwingen over het werk van Louis Couperus*. Amsterdam, 1968, p.163.
17. Albert Vogel, *Louis Couperus. Een schrijversleven*. Amsterdam/Brussel, 1980, p.140 (eerste druk 1973).
18. F.L. Bastet (ed.), *Amice*, p.96. Het is in dit verband aardig te weten dat Veen voor de band van *Aan den weg der vreugde* koos voor een aangepaste versie van de band die R.N. Roland Holst ontwierp voor de tweede druk van *Extaze*; waarschijnlijk om de spiegelende overeenkomst tussen beide romans aan te geven. Zie H. T. M. van Vliet, *Versierde verhalen. De oorspronkelijke boekbanden van Louis Couperus' werk (1884-1925)*. Amsterdam/Antwerpen, 2000, p.247.
19. Zie noot 7.
20. Zie Piet Kraai, *De goden, de schoonheid en het ogenblik. God en mens in het werk van Louis Couperus*. Den Haag, 2005 (Couperus Cahier IX), p.40.
21. Louis Couperus, *Aan den weg der vreugde*, p.119.
22. M.G. Kemperink, 'Medische theorieën in de Nederlandse naturalistische roman.' In: *De negentiende eeuw* 17 (1993), nr.3, p.115-171. Zie ook: M.G. Kemperink, 'Louis Couperus en de temperamentenleer.' In: *Literatuur* 9 (1992), nr.1, p.2-7.
23. Louis Couperus, *Aan den weg der vreugde*, p.11.
24. Idem, p.29.
25. Karel Reijnders, 'Ene ram, een stiertje en onder anderen Orlando. Stereotiepen van viriele schoonheid bij Couperus.' In: F.L. Bastet e.a., *Thema's voor een uitgever. Voordrachten ter gelegenheid van de vijftigste verjaardag van Johan Polak*. Amsterdam, 1978, p.47-59.
26. Louis Couperus, *Aan den weg der vreugde*, p. 9.
27. Idem, p.46 en 52.
28. Karel Reijnders, *Thema's voor een uitgever*, p.54 en 55.
29. Louis Couperus, *Aan den weg der vreugde*, p.5, 6 en 102.
30. Idem, p.11 (twee keer), 15, 23, 28, 31, 36, 38, 81, 84, 86 en 89. Op pagina 104 overweegt Emilie dat Aldo een vreemde man is; aan de ene kant bijna week, aan de andere kant ongevoelig, ontoerekenbaar wreed.
31. Maarten Klein, *Noodlot en wederkeer*, p.138.
32. Louis Couperus, *Aan den weg der vreugde*, p.78.
33. Friedrich Nietzsche, *Also sprach Zarathustra. Ein Buch für Alle und Keine.*, Leipzig, 1930, Kröners Taschenausgabe, Band 75, p.9, 11 en 17. Uiteraard gaat het om repercussies: Nietzsches terminologie weerkaatst in de tekst van Couperus; het Nietzscheaanse begrip 'Übermensch' is in Ardo's gedachtenwereld totaal vertekend.
34. Louis Couperus, *Aan den weg der vreugde*, p. 83 en 84.
35. Idem, p.98, 99 en 100.
36. Louis Couperus, *Eline Vere. Een Haagsche roman. Volledige werken Louis Couperus*, deel 3, p.509.

37. M.G. Kemperink, 'Medische theorieën', p.125.
38. Louis Couperus, *Aan den weg der vreugde*, p.17, 23, 24 en 26.
39. Idem, p.28.
40. L. Dirix, *Louis Couperus en het decadentisme. Een thematologische confrontatie*. Gent, 1993, p.261.
41. Mary Kemperink, *Het verloren paradijs. De literatuur en de cultuur van het Nederlandse fin de siècle*. Amsterdam, 2001, p.190.
42. L. Dirix, *Louis Couperus en het decadentisme*, p. 249.
43. Idem, p.262.
44. Idem, p.5, 6 en 102.
45. Idem, p.28 en 101.
46. Idem, p.26, 35, 101 en 104.
47. Idem, p.52, 102 en 106.
48. H.W.van Tricht, *Louis Couperus. Een verkenning*, p.155; Albert Vogel, *Louis Couperus. Een schrijversleven*, p.147; Frédéric Bastet, *Louis Couperus. Een biografie*, p.333; L. Dirix, *Louis Couperus en het decadentisme*, p.264.
49. H.W. van Tricht, *Leven en werken van Louis Couperus*, p.203; Maarten Klein, *Noodlot en wederkeer*, p.137.
50. Louis Couperus, *Van en over mijzelf en anderen. Volledige werken Louis Couperus*, deel 27, p.13, 14.

Continuïteit en kwaliteit

Geen literair tijdschrift kan bestaan zonder de inzet van onbezoldigde enthousiastelingen die veel vrije tijd steken in iets dat hun na aan het hart ligt. Mede dankzij Peter Hoffman heeft *Arabesken* zich ontwikkeld van bulletin tot een volwaardig podium voor het Couperusonderzoek. Een terugblik op zijn tijd als redactielid.

Door Rémon van Gemeren

Het begon in 1998 met een advertentie in het *Nieuwsbulletin Louis Couperus Genootschap*, dat versterking van de redactie zocht. Hoffman was destijds student Nederlandse taal- en letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam. Het stond allang vast dat hij zou afstuderen op het werk van Couperus, in wie hij zich reeds op de middelbare school had verdiept. Het was derhalve voor hem een logische stap om op de oproep te reageren.

Hij trad aan als lid van de redactie, die destijds geregeld van samenstelling veranderde, maar waarvan hij samen met Karin Peterson, toen voorzitter van het genootschap, enige jaren de kern zou vormen. In 2001 nam hij het eindredacteurschap van haar over. Hij stelde enkele nieuwe redactieleden aan en liet de naam *Nieuwsbulletin* vallen ten faveure van *Arabesken*, hetgeen de ambities van die tijd onthulde: het omvormen van een mededelingenblad tot een tijdschrift met een professioneel aanzien. Nieuws over Couperus, het genootschap en het Louis Couperus Museum werd gehandhaafd, maar er werd steeds meer plaats ingeruimd voor artikelen waarin de analyse of literair-historische context van Couperus' leven en werk centraal stond. Hoffman zorgde voor een acquisitie van een groot aantal interessante en belangrijke publicaties die het inzicht in Couperus hebben vergroot. Onder zijn leiding werden rubrieken als 'Het favoriete fragment van...' en 'Vraaggesprek met...' gestart en nam de zorg voor de afbeeldingen zienderogen toe. Met de aanstelling van vormgever Pim Oxener konden de doelstellingen ook in het uiterlijk van het blad tot uitdrukking worden gebracht.

Het was niet altijd eenvoudig de hoogte waarop de lat gelegd was te bereiken. Het tijdschrift steunt volledig op de inzet van vrijwilligers. Daardoor was het zeker in de beginjaren de grootste uitdaging om de continuïteit van het tijdschrift te bewaken, zonder al te veel in te leveren op kwaliteit. Een goed netwerk en een flinke dosis diplomatie zijn hierbij onontbeerlijk. Bij zijn redactiegenoten en andere betrokkenen staat Hoffman bekend om zijn tactvolle manier van auteurs bejegenen. Tegelijk is hij betrouwbaar en heeft hij zenuwen die bestand zijn tegen de hectiek van een deadline. Daarbij laat de aandacht voor de inhoud hem geen ogenblik in de steek. Zijn oog voor stijl en zijn (soms rigoureuze) aanpassingen maakten de artikelen zonder uitzondering leesbaarder en sterker.

Door de drukte rondom de eindredactie kwam hij niet veel aan eigen bijdragen toe. De artikelen die hij schreef, evenals de door hem verzorgde nieuwsrubriek, tonen evenwel plezier, passie, kennis en een scherpe blik. Deze heeft hij meer nog kunnen uiten op de website van het genootschap, die bijna helemaal door hem is opgebouwd. Verder was hij al die tijd een soepele, intelligente schakel tussen het genootschap en het museum.

Peter Hoffman

Na tien jaar lijkt voor velen de scheidslijn tussen Hoffman en *Arabesken* tamelijk vaag. Hij was het gezicht en het brein van het blad. Het zal dan ook weinigen verbazen dat de beslissing om terug te treden als eindredacteur moeilijk geweest is, vooral omdat Hoffman het nog steeds uitdagend en bevredigend vindt om elk half jaar aan een mooi nummer te werken. Toch acht hij het geen slechte gewoonte om na een lange periode de ruimte te bieden aan een opvolger die fris en met betrekkelijke onbevengene andere accenten kan leggen.

Hijzelf kijkt – in alle bescheidenheid – met tevredenheid terug op wat er is verwezenlijkt. Dat wenst hij in de eerste plaats te schrijven op het conto van de auteurs, die het tijdschrift steeds vaker weten te vinden. Het bedelen om een bijdrage in het begin is inmiddels veranderd in het maken van keuzes. Deze luxe komt de kwaliteit vanzelfsprekend ten goede. Hoffman denkt daarom – tevens gelet op de blijvende en nog steeds groeiende steun van donateurs – dat *Arabesken* nog wel een tijdje meekan. Het onderwerp, het leven en werk van Louis Couperus, is volgens hem rijk en breed genoeg.

Op Couperus is hij nog lang niet uitgekeken. Voorlopig blijft hij bestuurslid van het genootschap. Daarnaast hoopt hij nog meer tijd vrij te kunnen maken voor de verdere ontwikkeling van de website. Ook voor het Louis Couperus Genootschap wordt het digitale leven steeds belangrijker. En terecht, meent hij: 'Het internet is de mooiste uitvinding na de boekdrukkunst.' 🍷

Nieuwsbrief Louis Couperus Museum

Structurele subsidieaanvraag

Ten tijde van het ter perse gaan van dit museum-nieuws zal de gemeente Den Haag het Louis Couperus Museum waarschijnlijk voor de derde maal sinds de oprichting in 1996 structurele subsidie weigeren. De beslissing valt op 31 oktober. De afwijzing van onze aanvraag voor structurele subsidie in het kader van het meerjarenbeleidsplan in het advies van de commissie Verploeg – die integraal is overgenomen door het college van B & W – luidt als volgt:

Beoordeling

De Commissie is stellig van mening dat Louis Couperus, als één van Nederlands grootste schrijvers en bij uitstek van betekenis voor Den Haag, op een of andere manier een ereplaats in deze stad verdient. De Commissie heeft echter geen vertrouwen in het ingediende plan van het LCM. Daarbij vermeldt het LCM niet over een eigen collectie te beschikken. De Commissie tast dan ook in het duister over invulling van de beoogde functie van conservator. Het museum vormt geen wezenlijke toevoeging op het aanbod van het Letterkundig Museum en het publieksbereik is zeer gering, als dat gericht zou blijven op alleen geïnteresseerden in het werk van Couperus. (...)

Conclusie en advies

Wegens het ontbreken van essentiële museale elementen in de aanvraag adviseert de Commissie deze niet te honoreren.

Het spreekt vanzelf dat het Louis Couperus Museum bij monde van zijn onvolprezen commissaris sponsoring, de heer B.J. Gen, een bezwaarschrift heeft ingediend tegen dit oordeel. Nergens in onze aanvraag wordt vermeld dat het museum geen eigen collectie zou hebben, want dit is namelijk niet waar (zoals u in onze eerstvolgende tentoonstelling zelf kunt vaststellen). En zelfs als dit zo was, zou dan de functie van conservator overbodig zijn? Een gerespecteerd museum als

de Rotterdamse Kunsthal heeft inderdaad geen eigen collectie, maar wel degelijk een aantal conservatoren.

De directeur van het Letterkundig Museum, Anton Korteweg, heeft ook een protestbrief gestuurd. Hij geeft hierin aan dat het Louis Couperus Museum wel degelijk een toevoeging vormt op het aanbod van het Letterkundig Museum.

Helaas is het zoals Jan-Hendrik Bakker schreef in het *AD Haagsche Courant* van 4 oktober: 'Klijnsma en de haren zullen nu met open vizier moeten bekennen dat het om een politieke keuze gaat, die sowieso genomen zou zijn, ook zonder de commissie Verploeg. En inderdaad, er is al aangekondigd dat het zo zal gaan.' 🗣️

Incidentele subsidieaanvragen

Hoewel het Louis Couperus Museum van 1996 tot en met 2006 van de gemeente Den Haag wel degelijk incidentele subsidies ontving, waarmee op zijn minst een van de twee jaarlijkse tentoonstellingen kon worden gefinancierd, lijkt het erop dat ook deze broodnodige financiële steun ons in de nabije toekomst zal worden ontzegd. Debet aan deze trieste situatie is de politiek van 'participatie' die de PvdA-wethouder van cultuur en financiën, Jetta Klijnsma, nastreeft. Dit houdt kort gezegd in dat er van de Haagse culturele instellingen verwacht wordt dat zij 'de wijken' in trekken – en met 'wijken' wordt bedoeld: probleemwijken zoals de Schilderswijk en de Transvaal – om in lokale bibliotheken, buurthuizen en sportclubs het cultureel evangelie te prediken. Kunst in de daarvoor geëigende locaties, zoals musea, schouwburg en concertzalen, wordt namelijk als te hoogdrempelig – lees elitair of arrogant – beschouwd om voor jongeren of minder onderlegde 'nieuwe Nederlanders' aantrekkelijk te zijn.

Het Louis Couperus Museum bevindt zich in dit opzicht in een netelige situatie. Het valt natuurlijk niet te ontkennen dat de beroemde Haagse schrijver staat voor alles wat niet in het straatje

Bronzen kop van Louis Couperus, na de dood van de schrijver gemaakt door een onbekende beeldhouwer. Aangetroffen in de voormalige Haagse Hogeschool aan het Louis Couperusplein, en in voorjaar 1999 aan het museum geschonken door Jan J.M. Koevoet, beleidsmedewerker

van deze politiek van participatie past: Couperus' Haagse romans spelen zich zonder uitzondering af in de hogere kringen waar de schrijver zelf uit afkomstig was, zijn barokke taalgebruik is niet voor alle lezers van nu even toegankelijk – alhoewel het zich uitstekend leent voor inspirerende voordrachtskunst – en zijn klassieke romans veronderstellen een zekere kennis van de antieke cultuur. Hier staat tegenover dat in zijn andere romans en zeker in zijn korte verhalen vele personages voorkomen, die alle soorten lezers aanspreken. De gladiator uit het 'De naumachie', die als door een mirakel de dans ontspringt, de kachelsmid Kees, die zo genoten heeft van *Majesteit* uit een van de 'Intieme impressies', en 'Bébert le Boucher en André le Pêcheur' uit het gelijknamige verhaal in *Korte arabesken*, zijn naar het leven getekend. Couperus is voor iedereen. De populariteit van zijn boeken bewijst het. 'Gisteren opende Kruidvat een online boekwinkel. Daar is *Van oude mensen...* te koop, evenals *Eline Vere* (1889) en *De stille kracht* (1900). De Haagse dandy bij de ramdrogist, nooit kwam de hoge cultuur nader tot het volk', zo schreef de *Volkskrant*

op 12 maart van dit jaar naar aanleiding van de nationale Boekenweek.

Het is ironisch dat het werk van Couperus door de bestuurders van zijn geboortestad kennelijk nog steeds niet op volle waarde wordt geschat.

Hoe het Louis Couperus Museum op de huidige gemeentepolitiek moet inspelen, blijft onderwerp van debat in onze bestuursvergaderingen. Een waardevol idee is het houden van lezingen in 'de wijken'. Onder onze medewerkers bevinden zich enkele ex-leraren Nederlands, die maar al te graag hun kennis over Couperus en zijn werk uitdragen. Het spreekt echter vanzelf dat zij dat het liefst doen in de entourage van het Louis Couperus Museum. 🗨️

Couperushuis

Het nieuws over de mogelijke verwerving van het woonhuis van Couperus aan de Surinamestraat is al evenmin rooskleurig. Zelfs als een bevolgen projectontwikkelaar zich bereid zou verklaren het huis aan te kopen en te verbouwen, en de Stichting Couperushuis Surinamestraat het Louis Couperus Museum zou uitnodigen om zijn intrek te nemen op de begane grond, dan is de uitvoering van deze droom simpelweg onmogelijk, indien de gemeente volhardt in haar voornemen om het museum geen structurele subsidie te verlenen. In de huidige behuizing aan de Javastraat, waar het museum om niet vertoeft, kunnen wij het financieel net redden, maar in de veel ruimere kamers aan de Surinamestraat zouden de jaarlijkse exploitatiekosten – om nog maar niet te spreken van de mogelijke huurkosten, ook al streeft de Stichting Couperushuis Surinamestraat ernaar om ons gratis onderdak te verlenen – zodanig toenemen dat er zonder subsidie eenvoudig geen sprake kan zijn van een Louis Couperus Museum aldaar.

Er zit dus niets anders op dan moedig voort te gaan op de ingeslagen weg: het organiseren van interessante, nieuwe tentoonstellingen in het 'huidige' Louis Couperus Museum aan Javastraat 17. Aan enthousiasme ontbreekt het ons niet. Wij hebben nog vele, nieuwe onderwerpen voor u in petto. 🗨️

Nieuwe tentoonstelling

20 NOVEMBER 2008 – 17 MEI 2009

'De wereld van Louis Couperus' Een hommage aan Frédéric Bastet

Op 30 juni van dit jaar is, zoals bekend, de eminente Couperuskenner Frédéric Bastet overleden. Het Louis Couperus Museum prijst zich gelukkig een legaat te hebben mogen ontvangen uit zijn nalatenschap. Bastets complete Couperusbibliotheek is thans in het bezit van ons museum.

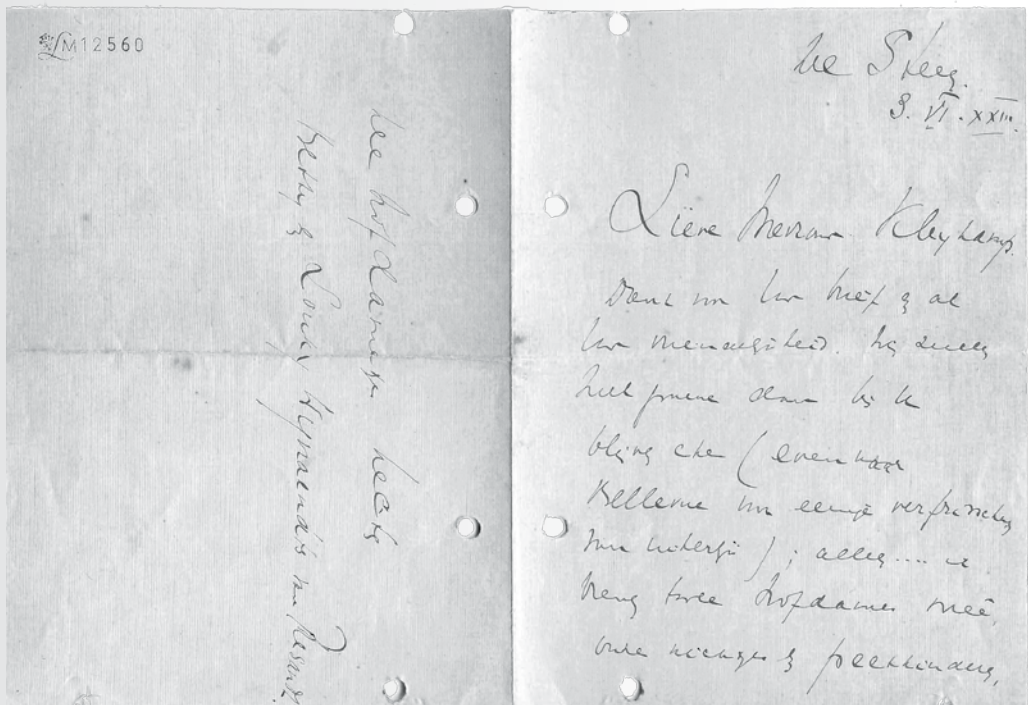
De titel van de komende winterexpositie is gebaseerd op het gelijknamige platenboek van Bastet. Deze expositie zal mede een hommage aan hem zijn. Uiteraard wordt het legaat daar in de vitrines tentoongesteld.

De tentoonstelling biedt tevens de gelegenheid om een aantal objecten uit de eigen collectie van het Louis Couperus Museum tentoon te stellen. Ook laten wij objecten en documenten zien, die dankzij schenkingen aan het Louis Couperus Museum in de loop van de

afgelopen twaalf jaar de collectie 'Couperiana' van het Letterkundig Museum hebben verrijkt. Krachtens de statuten verzamelt het Louis Couperus Museum immers geen unica – zoals brieven of manuscripten – uit werk of leven van Louis Couperus.

De eerste kamer van het museum is gewijd aan leven en werken van Frédéric Bastet. Portretten en foto's, alsmede affiches van zijn activiteiten en optredens sieren de muren. Ook zijn schrijfmachine, waarop hij het manuscript van *Louis Couperus. Een biografie* heeft getypt, wordt getoond. In de vitrines worden brieven, manuscripten en objecten geëxposeerd die de auteur in de loop der jaren aan het Louis Couperus Museum geschonken heeft, en natuurlijk zijn complete, gepubliceerde oeuvre. Op een monitor wordt de video afgespeeld van het televisieprogramma waarin Frédéric Bastet het enige bewaard gebleven filmfragment over Louis Couperus bekijkt en van commentaar voorziet.

Brief van Louis Couperus aan mevrouw Kleykamp (3 juni 1923), aan het Louis Couperus Museum geschonken door mevrouw Kleykamp-Kleykamp, een in de familie getrouwde nicht van het echtpaar dat Couperus gekend heeft. Dergelijke giften worden volgens de afspraak eigendom van het Letterkundig Museum

In de tweede kamer maakt de bezoeker een wandeling door *De wereld van Louis Couperus* aan de hand van een aantal stukken uit de eigen collectie van het Louis Couperus Museum. De ruimte is gewijd aan Couperus' drie bekende biotopen: Den Haag, Indië en natuurlijk Italië, hier vertegenwoordigd door een aantal Alinari-foto's. Foto's, grafiek, schilderijen en objecten afkomstig uit het bezit van Couperus, zijn vrouw en zijn familie, en natuurlijk verschillende edities van de boeken van Couperus, illustreren de bovengenoemde thema's. Een aantal ter gelegenheid van zijn vijftigste en zestigste verjaardag aan de auteur geschenken objecten worden in de vaste vitrinekasten opgesteld. In de serre zal het authentieke achttiende-eeuwse servies uit de familie Couperus – eveneens een gift aan het Louis Couperus Museum – worden uitgesteld, om een beeld op te roepen van de levenswijze van de hogere Haagse bourgeoisie uit het eind van de negentiende eeuw. Uit de collectie van het Haags Gemeentemuseum komt een recent ontdekt kledingstuk uit de garderobe van Couperus zelf. 🐾

Dvd's van films naar het werk van Couperus

Eindelijk is het dan zover: verschillende verfilmingen van het werk van Louis Couperus zijn inmiddels op dvd verkrijgbaar. Hier werd vanaf de oprichting van het Louis Couperus Museum in 1996 door het publiek naar gevraagd. In het museum zijn te koop: de televisieseries *De stille kracht* (1974), *Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan* (1975)

en de bioscoopfilm *Eline Vere* van Harry Kümmel (1991). De dvd's kosten €12,95 per stuk. De dvd van de tiendelige reeks *De boeken der kleine zielen* uit 1969 laat nog altijd op zich wachten. Voor wie het nog niet wist: deel negen van de serie is destijds verloren gegaan. De band was uitgeleend aan de Belgische televisie, die Eddy Mercks er overheen heeft opgenomen. Zo u toevallig iemand bent of kent die een vroege video-opname van dat negende deel heeft, meldt u zich dan alstublieft. 🐾

Lijfrenteschenking

Nu de gemeente Den Haag het hoogstwaarschijnlijk laat afweten, en het Louis Couperus Genootschap niet meer fungeert als onze vriendenkring, is het Louis Couperus Museum meer dan ooit afhankelijk van zijn eigen vrienden.

Giften in de vorm van termijnen voor lijfrente aan de Stichting Louis Couperus Museum zijn fiscaal volledig aftrekbaar. Voorwaarde is dat gedurende tenminste vijf jaren een gelijke termijn aan het museum wordt uitgekeerd. De schenking moet bij notariële akte worden voldaan. Als u overweegt ons aldus te steunen, neemt u dan alstublieft contact op met : 070 - 364 06 53 of couperusmuseum@wanadoo.nl. Maar ook incidentele financiële steun is meer dan welkom. Bij voorbaat hartelijk dank! 🐾

Nieuwe vrijwilligers

Een oproep in verschillende Haagse periodieken, zoals *Den Haag Centraal* en *het Ledenbericht van de Historische Vereniging Die Haghe*, heeft ons negen nieuwe vrijwilligers opgeleverd. Dit bewijst maar weer eens hoezeer de inwoners van Den Haag hart hebben voor hun beroemde stadgenoot. Wij heten de nieuwe medewerkers van harte welkom! 🐾

Van en over Couperus en anderen

Couperus in het Esperanto

Het werk van Couperus is veel vertaald, zelfs in 'exotische' talen als het Urdu, maar pas onlangs verscheen een roman van hem in het Esperanto. Gerrit Berveling, wiens droom het is om ooit nog eens de gehele *Boeken der kleine zielen* in de beroemde kunsttaal te vertalen, koos voor *Noodlot* als Couperus' Esperanto-debuut, omdat deze korte roman zijns inziens vermoedelijk een stuk herkenbaarder is voor een internationaal publiek dan de Haagse romans. Eerder vertaalde de esperantist werk van onder meer Simon Carmiggelt, Hans Warren en Harry Mulisch.

Fatalo is voor vijftien euro, exclusief verzendkosten, te bestellen bij Universala Esperanto-Asocio (<http://uea.org>). Ook de tweede Couperusvertaling van Berveling is inmiddels verkrijgbaar: *Pri vagabondoj kaj friponoj, pri damoj kaj kavaliroj (Van vagabonden en schelmen, van dames en kavaliërs)*, een verhalenbundel met onder

meer 'De naumachie', 'De dood van Vesta', 'Lucrezia', 'De binocle' en 'De bittere wijsgeer'. De bundel is op dezelfde wijze te verkrijgen, voor 9,90 euro, exclusief verzendkosten. 📖

Chinese uitgevers vechten om Couperus

Een verklaring valt niet zo snel te geven, maar het is een feit dat Nederlandse literatuur enorm populair is in China. Dat constateert het Nederlands Literair Productie- en Vertalingen Fonds naar aanleiding van de Beijing International Book Fair van dit jaar. Onlangs verschenen onder meer vertalingen van Henk van Woerden, Stine Jensen en Willem Otterspeer. Verder zijn er vertaalplannen voor het

werk van onder anderen Margriet de Moor, Anna Enquist, Hella Haasse en Arthur Japin. Maar ook de oudere literatuur heeft de aandacht van de Chinese uitgevers; de vertaling van *De stille kracht* (2008) van Louis Couperus moest al snel worden herdrukt. Er schijnt zelfs een derde druk op stapel te staan. En daar blijft het niet bij. Het Nederlands Literair Productie- en Vertalingen Fonds ontving onlangs een subsidieaanvraag voor een vertaling van *Langs lijnen van geleidelijkheid* van twee verschillende Chinese uitgevers, een unicum volgens het fonds. Een van de gegadigden is het Shanghai Literature & Art Publishing House, dat ook *De stille kracht* uitgaf. Vertaalster Huang Yongmin gebruikte overigens een Engelse uitgave als brontekst. Wie de laatstgenoemde titel wil bemachtigen, kan daarvoor het beste terecht bij uitgeverij en boekhandel Pegasus in Amsterdam (ISBN 978-7-5321-3248-5). 📖

Uit en thuis met Couperus

Verwacht: een boek met citaten uit het werk van Louis Couperus, samengesteld door Lia Schade van Westrum. Volgens de aankondiging komt in het boek vooral 'Couperus' ambivalente houding ten opzichte van het warme, sensuele (Verre) Oosten en het koele, zakelijke Westen duidelijk naar voren'. De citaten zijn gelardeerd met natuurfoto's die de poëtische zeggingskracht van Couperus' woorden bedoelelen te ondersteunen. *Uit en thuis met Couperus* is een gebonden, in kleur geïllustreerde uitgave van Elmar, telt 64 pagina's en gaat 8,50 euro kosten. 📖

North and South

Zoals de tentoonstelling 'Van Zoude mensen en nieuwe dingen' in het Louis Couperus Museum liet zien, interesseerde

Couperus zich in weerwil van zijn 'passatisme' voor allerlei nieuwerwetsigheden. Betrekkelijk nieuwe technische hoogstandjes als de telefoon, de auto en het vliegtuig beschrijft hij respectievelijk met ironie, enthousiasme en verbazing, maar altijd met frisse belangstelling. Ook wijdde hij een tweetal feuilletons aan de film, of liever gezegd: aan de *ambiance* waarin het cinematografische wonder zich voltrok. Het is opmerkelijk hoe Couperus ook in het bestek van een luchtige causerie één van zijn grote thema's voor het voetlicht bracht, namelijk dat van het Noorden tegenover het Zuiden.

Dit inspireerde filmwetenschapper Ivo Blom tot een bijdrage aan het Amerikaanse tijdschrift *Film History* (2008, nr.2). In 'North and South: two early texts about cinema-going by Louis Couperus' constateert hij dat Couperus zich in 1911 nog in negatieve zin uitlaat over de Florentijnse cinema, terwijl hij vijf jaar later, na een bezoek aan een Haagse bioscoop, van mening lijkt veranderd. In retrospectief preferert Couperus het 'efemere' genot van het Italiaanse filmhuis boven de gewichtige en plechtige theatraaliteit van de Nederlandse variant, 'waar je eerste vluchtige, luchtige energie om wat film te zien afdraaien, dadelijk plat geslagen wordt'. Deze omme-zwaai, zo stelt Blom, brengt niet alleen Couperus' voorliefde voor de Latijnse wereld tot uitdrukking, maar is ook typerend voor hoe snel de algemene waardering voor dit nieuwe medium in die tijd veranderde. ■

Indische Letteren

Veel aandacht dit jaar voor Couperus in *Indische Letteren*. In het juninummer van het tijdschrift staan de bijdragen aan het symposium 'Het kind dat wij waren. De Indische jeugd in de literatuur', op 11 november 2007 gehouden in Arnhem. Een van de deelnemers was Annette Postma, die sprak over de Indische jeugd van Couperus ('Van de schoonheid, de angst en de troost').

Het septembernummer is in z'n geheel gewijd aan Couperus, of eigenlijk aan Louis én Elisabeth Couperus. De Indische jeugd van de laatstgenoemde staat centraal in een bijdrage van Sophie Zijlstra, die in 2007 debuteerde met de roman *Mevrouw Couperus*. Bijzonder aardig is dat er twee, tot nu toe onbekende jeugdfoto's van Elisabeth bij het artikel staan afgedrukt, afkomstig uit het Haags Gemeente-archief.

In een interessant essay onderzoekt de Zweedse onderzoeker Åsa Josefson de twee diametraal tegenover elkaar staande visies die Couperus op het kolonialisme ontvouwt in respectievelijk *De stille kracht* (1900) en *Oostwaarts* (1923). In zijn roman is de verteller bijzonder kritisch tegenover de westerse overheersing in Indië, en lijkt het einde daarvan aanstaande en onomkeerbaar. Ruim twintig jaar later is Couperus' standpunt in deze kwestie ronduit reactionair; het gekolonialiseerde volk is geboren om te dienen, zo vindt de auteur, en hij zingt de lof van de hard werkende overheersers, die worden voorgesteld als helden. Bovendien: 'Met onbreekbare banden zijn wij aan Indië verbonden, een ramp zou het zijn voor Holland en Indië beiden, zoo ooit deze werden gebroken.' Josefson geeft drie mogelijke verklaringen voor deze omme-zwaai: ten eerste het verschil tussen het genre van de roman en de journalistiek ('Couperus kon dieper gaan in een roman dan in een krant'). Als tweede mogelijkheid noemt de auteur de gevoelens van nostalgie die zich van de oudere Couperus meester zouden hebben gemaakt, en ten derde zou het tijdsverschil een rol kunnen spelen: 'de maatschappij is geëvolueerd, wat zeker weerspiegeld wordt in de teksten van Couperus', aldus Josefson. Een vierde, nogal voor de hand liggende hypothese blijft onvermeld. Zoals bekend heeft Couperus bij het schrijven van *De stille kracht* de hulp ingeroepen van zijn zwager Gerard de la Valette, destijds resident te Pasoeroean. Heeft Couperus, die immers ook in die tijd niet

bepaald als progressief denker bekend stond, niet alleen dankbaar gebruik gemaakt van diens kennis van bestuurlijke aangelegenheden, maar misschien ook de dramatische mogelijkheden ingezien van de (wellicht kritische) visie van zijn zwager op het kolonialisme? Men zou om deze vraag te kunnen beantwoorden de vele publicaties die Valette, overigens een bewonderaar van Multatuli, in Indische tijdschriften publiceerde, nader moeten bestuderen.

In het derde en laatste artikel van dit themanummer waagt Geert Onno Prins zich aan een vergelijking tussen *De stille kracht* en *A Passage to India* van E.M. Forster. In beide romans wijst de auteur drie thema's aan, waarbij de confrontatie tussen het Oosten en Westen steeds als rode draad door die verschillende thema's heen loopt. Waar Forster een stevig politiek statement maakt, daar voert Couperus de confrontatie tussen het Oost en het Westen symbolisch terug op de actieve wereld van het mannelijke en de passieve wereld van het vrouwelijke. Die twee werelden komen samen in het personage Addy de Luce. In *A Passage to India* vervult professor Godbole een dergelijke rol. Prins: 'Addy de Luce en Godbole zijn de enige twee personages die onaanastbaar blijken te zijn. Zij blijven volkomen onaangetaan door de gebeurtenissen om hen heen. Een mens is pas volmaakt als hij Oost en West in zich verenigd heeft.' 📖

Louis Couperus in den vreemde

A l eerder door ons aangekondigd en nu eindelijk verschenen: de langverwachte, aangevulde en herziene herdruk van Breugelmans' *Louis Couperus in den vreemde*, een lijst van vertalingen die zijn gepubliceerd van Couperus' werk. Allereerst is de inleiding totaal herschreven. Ze omvat nu een lang opstel over de vertalers en vertalingen tot 1930, waarin vooral de vertalingen in tijdschriften – die immers in de lijst van afzonderlijke uitgaven geen plaats konden vinden – aandacht krijgen. Zo blijkt dat Couperus' werk in het buitenland al snel op belangstelling mocht rekenen, ook in talen waarin nooit of veel later boekuitgaven zijn verschenen, zoals het Fins, Catalaans en Russisch. Waar mogelijk zijn tevens biografische gegevens over de vertalers opgenomen. Al deze gegevens worden verant-

woord in een zeer uitgebreid notenapparaat, dat tot verdere lectuur en studie noodt.

Vervolgens zijn tien brieven van Couperus' Engelse vertaler Alexander Teixeira de Mattos afgedrukt. Deze danken hun bestaan aan het feit dat ze voornamelijk financiële zaken als honoraria behandelen. Hier kan men tussen de regels door enige minder mooie karaktertrekjes van Couperus aantreffen; hoewel hij in 1904 alle rechten op zijn bij Veen uitgegeven werk aan deze uitgever had verkocht, legde hij rustig beslag op de vertaalhonoraria, zonder hem er zelfs maar in te kennen.

Het derde deel bevat de lijst van vertalingen: toegevoegd zijn titels die in de eerste druk ontbraken (twee Poolse, een Tsjechische en een Spaanstalige) en de vermelding van wat er na de eerste druk is verschenen. Het geheel is bijgewerkt tot december 2007, zodat de recente twee Esperanto-uitgaven en de twee drukken van de Chinese *De stille kracht* (zie hierboven) ontbreken.

Het boek wordt afgesloten met een overzicht van de talen en vertaalde titels, waarin het Engels en Duits de overhand hebben, ook al zijn er ook talen waarin slechts één titel voorkomt, zoals het Vietnamees. De uitgave telt 132 bladzijden, waarvan 35 met illustraties. Er zijn honderd exemplaren voor de verkoop bestemd. Deze zijn voor 27,50 euro (exclusief verzendkosten) per stuk verkrijgbaar bij Antiquariaat André Swertz, Postbus 85054, 3508 AB Utrecht, e-mail: swertz@andreswertz.com. 📖

Machtig achterwerk

A *rmada*, het tijdschrift voor wereldliteratuur, presenteerde in maart van dit jaar het vijftigste nummer. In deze dubbeldikke aflevering werden redacteurs en vaste medewerkers uitgenodigd om vanuit een persoonlijke invalshoek te schrijven over hun dierbaarste boeken. De neerlandici Jacqueline Bel en Jaap Goedegebuure kwamen uit bij Louis Couperus. Eerstgenoemde breekt in haar bijdrage 'De koning van de melancholie' een lans voor Couperus als journalist; hij was als correspondent dé chroniqueur van zijn tijd. 'Wat Couperus Lot laat zeggen in *Van oude mensen* – "Mijn lezer dádelijk te pakken, en hem weer dadelijk los te laten" – lukt hemzelf niet in zijn journalistieke werk', zo schrijft

Bel. 'Hij pakt zijn lezer om hem juist níet meer los te laten. Dat heeft te maken met zijn stijl, die direct en pakkend is.'

Goedegebuure besteedde het laatste half jaar van 2007 aan het herlezen van Couperus' werk en goot zijn bevindingen in dagboekvorm. De hoogleraar bezoekt ter gelegenheid hiervan ook even het beeld van Eline Vere op het Plantsoen Groot Hertoginnenlaan in Den Haag: 'Ze blijkt een kop groter dan ik en beschikt over een machtig achterwerk. Bij wijze van eerbetoon en – wie weet, seksistische – sympathie laat ik mijn handen langs haar lijf glijden. Het voelt in en in koud aan, de kou van de verschrikkelijke eenzaamheid en depressiviteit waar de levende Eline aan het slot van haar treurige geschiedenis in weg zal zinken.' 🐼

Couperus' correspondentie compleet

We zullen nog even geduld moeten hebben, maar het is iets om naar uit te zien: in 2011 zal bij uitgeverij Athenaeum-Polak & Van Gennep een uitgave verschijnen van alle tot nu toe bekende brieven van en aan Louis Couperus. Aan dit omvangrijke project, dat tal van nieuwe gegevens over de auteur aan het licht belooft te brengen, wordt al enkele jaren gewerkt door H.T.M. van Vliet. Hij was eerder verantwoordelijk voor de uitgave van de *Volledige Werken Louis Couperus* en heeft tal van publicaties over Couperus' werk op zijn naam staan. De brievenuitgave met uitvoerig commentaar zal naar verwachting de basis vormen voor een nieuwe biografie, een dringende wens van de onlangs overleden Frédéric Bastet, die in 1987 de laatste biografie van Couperus publiceerde. Om de geplande uitgave zo volledig mogelijk te maken doet Van Vliet een beroep op een ieder die onbekende brieven van Couperus bezit of daarover informatie heeft, contact met hem op te nemen (htmvliet@hotmail.com). 🐼

...machtig achterwerk...

Korte Arabesken

Herdenkingsbijeenkomst Bastet

Op 20 september jongstleden, de dag waarop hij 82 jaar zou zijn geworden, vond in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden een herdenkingsbijeenkomst plaats voor Frédéric Bastet. De keuze voor deze locatie was niet toevallig: jarenlang werkte Bastet hier als conservator klassieke oudheid. In de Tempelzaal hadden zich deze avond vele vrienden en collega's van Bastet verzameld. Na een woord van welkom door Wim Weijland, de huidige directeur van het museum, was het de beurt aan Ruurd Halbertsma, de opvolger van Bastet in het Rijksmuseum van Oudheden. Onder de titel 'Een zeker heimwee naar het zuiden' verhaalde hij over Bastet als archeoloog. Een kleine tentoonstelling van bijzondere archaeologica die hij als conservator had aangekocht, benadrukte zijn verdiensten op dit vlak.

Vervolgens nam Aukelien van Hoytema het woord. Zij maakte in de afgelopen jaren vele radioprogramma's met Frédéric Bastet. Van Hoytema roemde de

grote kennis die hij had over tal van onderwerpen en de precisie waarmee hij in de studio te werk ging. Een fragment van de laatste radio-uitzending werd afgespeeld en Bastets stem – een 'mooie en lieve stem' vond Van Hoytema – klonk zo nog één keer door de grote Tempelzaal.

Eugenie Boer, oud-conservator van het Louis Couperus Museum en een goede vriendin van Bastet, vertelde over het pionierswerk dat Bastet had verricht op het gebied van de literaire biografie. Zijn biografie over Louis Couperus was tenslotte een van de eerste grote biografieën over een Nederlands auteur.

Een muzikaal intermezzo werd verzorgd door de pianist Yoram Ish-Hurwitz, die enkele jaren geleden ook optrad tijdens de uitreiking van de P.C. Hooftprijs aan Bastet. Na een korte introductie speelde hij werk van Chopin, de favoriete componist van de auteur.

De avond eindigde met enige toepasselijke citaten uit het veelzijdige oeuvre van Bastet, voorgelezen door Erland Swaving. De aanwezigen kregen als aandenken een exemplaar van het luisterboek *De kat uit de boom*, herinneringen aan zijn jeugd in Haarlem, voorgelezen door de auteur zelf. 🐱

De pianist Yoram Ish-Hurwitz.
Foto: Rob Becker]

Nutteloze toeschouwer

'Ik ben geen groot kenner van het werk van Couperus, maar wel een bewonderaar van zijn werklust en zijn levenskunst. Ik mag ook graag langs het beschei-

den standbeeld van de schrijver op het Lange Voorhout lopen. Een wat drollig beeld is het, maar toch charmant. Precies het tegenovergestelde van hoe een groot schrijver eruit moet zien. Als een keurige burger is Couperus vereeuwigd, inclusief hoed en wandelstok.

Misschien wilde hij in het diepst van zijn ziel wel een gewone, nutteloze sterveling zijn, net als ieder ander, een nutteloze toeschouwer, om de titel van een van zijn boeken te parafraseren, en heeft de beeldhouwer dat zo tot uitdrukking gebracht. Het zou kunnen, maar het kan ook heel anders in elkaar zitten. Niet alles moet je willen weten.'

(Martin Bril in *de Volkskrant* 2008, 15 mei)

Geluk

'Het kan nog vreemder. Neem Hugo Aylva, de hoofdpersoon uit Louis Couperus' roman "Metamorfoze" uit 1897, die in feite een verkapt autobiografie is. De steeds weer terugkerende zin in dat boek luidt: "dat wat hij had gehad en nooit genoeg had gewaardeerd". Aylva – en dat is dus Couperus zelf – lijdt aan de eigenaardige kwaal om nooit van het leven te kunnen genieten, en om nooit echt gelukkig te kunnen zijn. Het enige waar hij toe in staat is, is om achteraf te zeggen, dat hij toen en toen, onder die en die omstandigheden wel heel gelukkig geweest moet zijn. Maar op het moment zelf ervoer die hoofdpersoon dat niet zo. Toen wist hij niet dat hij gelukkig was.

Mensen zoals Hugo Aylva – en Couperus – verhouden zich tot zichzelf zoals de historicus zich verhoudt tot de mensen uit het verleden wier lotgevallen hij beschrijft. De historicus kan ook over de persoon wiens leven hij beschrijft beweren dat deze in een bepaalde periode het geluk gekend moet hebben. Maar die constatering maakt de historicus zelf niet gelukkig. De historicus staat erbij en kijkt ernaar. Mensen als Couperus zijn daarom zeer beklagenswaardig: zij kunnen het

geluk alleen maar herkennen als het alweer voorbij is. En als het er is, zien ze het niet. Voor zulke mensen is het idee dat vroeger alles beter was werkelijk een onontkoombare waarheid. Jammer alleen dat zij daar nu pas achterkomen!

Ik denk dat wij allemaal een beetje zijn geworden als Couperus. Het geldt in ieder geval voor mijzelf. Wij zijn allemaal zo druk bezig met onze toekomstplannen, met wat we nog willen verwerkelijken, we zijn allemaal zo zeer opgenomen in die sterke stuwings tussen verleden, heden en toekomst, dat we niet meer van het heden kunnen genieten en niet meer kunnen constateren dat we op dit moment gelukkig (kunnen) zijn.'

(Frank Ankersmit, hoogleraar intellectuele en theoretische geschiedenis aan de Universiteit Groningen, in *Trouw* 2008, 19 juli)

Burgerlijk

'Kleurrijk kan schrijver Chiem van Houweninge vertellen over zijn opa, die heel Den Haag kende. "Hij was bloemist, waar nu café-restaurant Schlemmer zit. Hij verzorgde de rozen, waartussen de beroemde ballerina Anna Pavlova de Stervende Zwaan danste. Hij verzorgde ook de bloemen voor haar uitvaart, nadat ze overleed in Hotel Des Indes." (...)

Aan een zalfzachte Chassagne-Montrachet vertelde Chiem in de hotelbar ook nog hoe de dandy Louis Couperus de bloemenzaak binnenkwam. "Ik wil een enkele bloem", vroeg hij. "Een tulp of een anjer?", vroeg mijn opa. "Dat vind ik zó burgerlijk", reageerde de wufte schrijver. "Maar komen alle bloemen niet voort uit dezelfde scheppende kracht?" vroeg opa Van Houweninge poëtisch. "Ik zal het nooit meer zeggen", liet Couperus zich de les lezen en hij vertrok!' (De *Telegraaf* 2008, 2 februari)

Gezwellen taal

'*Titaantjes* en *De Uitvreter* las ik op de middelbare school voor mijn literatuurlijst. Erna had ik Couperus op de lijst staan, *De stille kracht*, maar na het lezen van Nescio kon ik die gezwollen taal niet meer verdragen, en ook geen enkel ander boek. Het duurde even voor ik daartoe weer in staat was, ik kwam in tijdnood met mijn leeslijst.'

(Hagar Peeters in *de Volkskrant* 2008, 10 oktober)

‘Couperusactrice’ Heleen Pimentel overleden

In augustus van dit jaar is de actrice Heleen Pimentel (92) overleden. Zij werd onder andere bekend door de rollen die zij speelde in verschillende Couperusbewerkingen.

Heleen Pimentel als
Adolfine in De Kleine
Zielen

Zo speelde ze bij de Haagse Comedie, de voorloper van het Nationale Toneel, de titelrol in een toneelversie van de roman *Eline Vere*. Haar doorbraak naar het grote publiek beleefde zij als het personage Adolfine in *De Kleine Zielen*, de legendarische televisieserie naar *De boeken der kleine zielen*, die in 1969 in tien delen werd uitgezonden door de NCRV. Medio

jaren zeventig was ze wederom te zien in een tv-succes naar Couperus: de zevendelige AVRO-productie naar *Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan...*, bewerkt en geregisseerd door Walter van der Kamp. Ze speelde daarin de rol van Thérèse Dercksz. Zes jaar geleden stond de toen 86-jarige Pimentel voor het laatst op de planken, in de voorstelling *Gloed*, een toneelbewerking van de gelijknamige bestseller van Sándor Márai. 🇳🇱

De eerste filemelding was van Couperus

Het dagelijks leed dat file heet, werd door Couperus voor het eerst als zodanig beschreven. Ten minste, als we de GPD-bladen mogen geloven. Op 8 oktober stond in de regionale dagbladen het volgende bericht:

Het woord file stamt van de Latijnse werkwoordsvorm *filare* dat weer is afgeleid van het Latijnse *filum*, dat ‘draad’ betekent. Het Nederlands heeft het woord file op zijn beurt ontleend aan het Frans. In Frankrijk werd met het woord file in de zeventiende eeuw een ‘rij soldaten’ aangeduid. Het Oud-Franse werkwoord voor ‘in de rij lopen’ luidt dan ook *filer*.

Ook in het Nederlands was file aanvankelijk een militaire term. Later werd hij algemener gebruikt voor een ‘rij personen of voertuigen’. Vanaf de jaren '70 is de overheersende betekenis in het Nederlands ‘een stilstaande of niet goed doorstromende rij auto’s’. In het Vlaams spreekt men ook nog van een ‘file wachtende mensen’, waar het Nederlands eerder ‘rij’ zou gebruiken. De eerste keer dat het woord file opdook in de Nederlandse literatuur is in 1889. Louis Couperus schrijft in *Eline Vere*: ‘Dirk, de koetsier, was een ogenblik genoodzaakt geweest even stil te blijven staan, maar nu kwam er opnieuw vlugger beweging in de file van equipages op de rijweg.’

De kranten verzuimen helaas te melden op welke bron dit opmerkelijke nieuws is gebaseerd. 🇳🇱

Plasterk: ‘Couperushuis is gemeentelijke aangelegenheid’

De strijd om het behoud van het woonhuis van Couperus leek aanvankelijk een nieuwe injectie te krijgen, toen ook de landelijke politiek zich ging bemoeien met de kwestie. Kamerlid Boris van der Ham (D66) riep minister Plasterk (PvdA) van Cultuur op om alles in het werk te stellen om het Couperushuis in Den Haag als cultureel erfgoed te behouden. Het huis waar Louis Couperus zijn debuutroman *Eline Vere* (1889) schreef, staat inmiddels al weer twee jaar te koop, nadat de voormalige bewoner, de Egyptische ambassadeur, elders zijn intrek nam. Van der Ham: ‘Het is een monumentaal pand, dat onmiskenbaar een deel vormt van onze vaderlandse geschiedenis. Ik vind dat het kabinet er alles aan moet doen om zo’n stuk nationaal erfgoed ook voor toekomstige generaties te behouden.’ Hij vroeg de minister om samen met de Stichting Couperushuis Surinamestraat, de gemeente Den Haag en de provincie Zuid-Holland te bekijken hoe dit gerealiseerd kan worden. Het antwoord van Plasterk liet aan duidelijkheid niets te wensen over: hij wil zich niet bemoeien met de toekomst van het huis. De minister stelt zich op het standpunt dat het ‘primair een gemeentelijke aangelegenheid’ betreft. Bovendien is hij van mening dat de literaire nalatenschap van Couperus in goede

Interieur van het voormalige woonhuis van Couperus. Foto: Peter Hoffman

handen is bij het Letterkundig Museum en ook voor toekomstige generaties goed toegankelijk is. De Stichting Couperushuis Surinamestraat, die zich beijvert om het pand aan de Surinamestraat een culturele bestemming te geven, is hiermee terug bij af en zal zich dus opnieuw tot de gemeente Den Haag moeten wenden. De D66-fractie van de Haagse gemeenteraad heeft andermaal laten weten de stichting waar mogelijk te steunen in het realiseren van haar plannen. 🐾

‘Met een beetje geld en goede wil...’

Dat niet alleen een harde kern van wereldvreemde liefhebbers zich druk maakt over de toekomst van het voormalige woonhuis van Couperus in de Surinamestraat in Den Haag, bewijst onderstaande bloemlezing van verschillende reacties uit dag- en weekbladen van de afgelopen maanden:

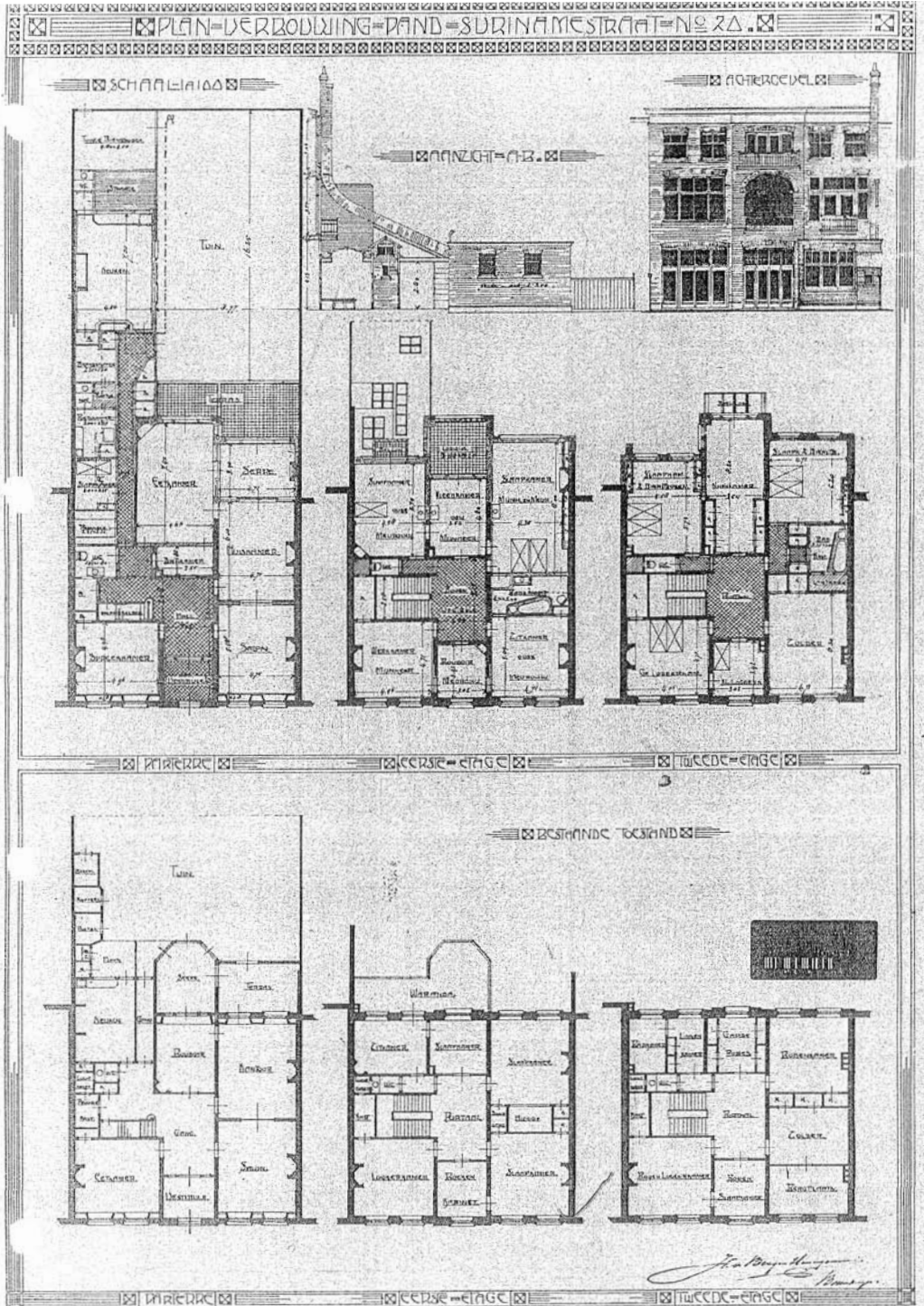
Vergeet die aankoop van het Couperus-woonhuis maar. Onze grootste schrijver? Weet Klijnsma

veel! Zo Den Haag iets wás, was het de stad van Couperus. Die prutsers op het Spui trekken liever de knip voor een zoelofestival in Transvaal. Citymarketing. Peperdure logootjes. Bloedgeld voor nabestaanden, vanwege een homofobe ambulancebroeder. Ons geld. Den Haag, stad van platteriken. Tientallen miljoenen voor dat ADO-gebroed, terwijl we ons cultureel erfgoed verwaarlozen, onze invaliden laten barsten, oude mensen verkommeren en mooie dingen aan onze neus voorbijgaan.

(Jos van Noord in *De Telegraaf* 2008, 18 juni)

Natuurlijk kan Den Haag niet voor alles blind het chequeboek trekken, maar deze nul-euro-houding ten opzichte van een Haagse icoon die ‘een ereplaats in deze stad verdient’ is beschamend. Zeker in het licht van de overige bestedingen. Het is maar goed dat Couperus-autoriteit Frédéric Bastet vorige week is gecremeerd. Hij zou zich anders in zijn graf omdraaien.

(Coos Versteeg in *Den Haag Centraal* 2008, 11 juli)

Plattegrond van het pand Surinamestraat 20. Onder de situatie van voor de verbouwing, ten tijde dat Couperus er woonde, boven de schets van de verbouwing die de volgende bewoner, C.T. van Deventer, in 1903 heeft laten uitvoeren

In Parijs heeft Honoré de Balzac een schitterend museum, waar zijn leven en werken geïntegreerd aan het publiek worden getoond. Wie daar rondloopt, begrijpt het werk en zijn maker, en kan het plaatsen in de tijd waarin het gemaakt is. Dat museum is gebaseerd op respect en bewondering voor een grote zoon van het vaderland. Als in Den Haag het huis waarin Louis Couperus woonde en werkte al twee jaar leeg staat en er al een Couperus Museum is, terwijl Den Haag pretendeert zijn eigen geschiedenis serieus te nemen, moet het vanzelf spreken dat de gemeente dat pand koopt en er een museum in huisvest, dat eer doet aan één van de grootste schrijvers uit de Haagse én Nederlandse literaire geschiedenis.

(Henk Slechte Schiedam, ingezonden brief in *Trouw* 2008, 12 september)

Ik zal niet de enige zijn die Couperus adoreert, maar ik behoor wel degelijk tot een minderheid. De waardering voor zijn werk is tanende. Het initiatief van D66 om minister Plasterk te vragen het woonhuis van Couperus in de Surinamestraat te kopen is dan ook lovenswaardig, maar vervult mij tegelijkertijd met schaamte. Waarom neemt de gemeente niet het voortouw? (...) Natuurlijk is het huis van Couperus geen huis van Anubis (voor wie het niet wist, een mateloos populaire jeugdserie). Maar je kan het er wél van maken. Met een beetje geld en een beetje goede wil. Dat is het minste dat we verschuldigd zijn aan Louis Couperus.

(Sjaak Bral in *AD Haagsche Courant* 2008, 13 september)

Het zou de verantwoordelijk wethouder Klijnsma sieren, als ze met meer chauvinisme en warmte de stichting ondersteunt die de aankoop van een voormalig woonhuis van Couperus mogelijk wil maken. Louis Couperus is een icoon van de stad en het betreffende huis, waar de schrijver ooit zijn loopbaan begon, behoort tot het culturele erfgoed van de gemeente. Er zijn landen in de wereld waar men minder bedenktijd neemt voor dit soort kwesties. (...). De discussie wordt bovendien gevoerd in een tijd dat Den Haag allesbehalve

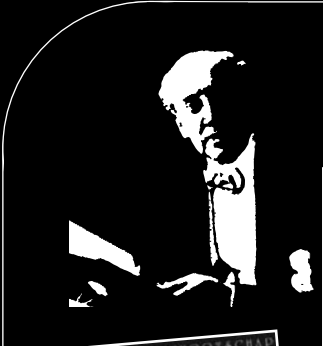
een armlastige gemeente is. Den Haag zit op een berg geld, want de begroting kent dit jaar een extra bestedingsruimte van zo'n 250 miljoen euro. Dat is op een begroting van 2,5 miljard euro een astronomisch bedrag. Met een financieel gebaar kan Den Haag bovendien de culturele fondsen en mogelijke sponsors ertoe bewegen om ook flink in de buidel te tasten.

(Dennis Mulkens, hoofdredacteur *AD Haagsche Courant*, in zijn krant 2008, 20 september)

Als de gemeente Den Haag zelfs niet voor een symbolisch bedrag bereid is mee te doen met een cultureel project dat heel Haags is, hoe zijn dan investeerders van de waarde ervan te overtuigen? (...). Voor mensen die Den Haag met nog andere zaken in verband brengen dan het heftig gesubsidieerde ADO of de ook liefdevol bedeelde popscene zit er dan maar één ding op: wachten op een gunstiger politiek tij.

(Jan-Hendrik Bakker in *AD Haagsche Courant* 2008, 18 oktober)

In alle oprechtheid durf ik te stellen dat Nederland een door en door cultureel arm land is. Zie in Den Haag alleen al het gedoe rond de aankoop van een pand voor de vestiging van het Louis Couperus Museum. We hebben het hier wel over de grootste schrijver die ons land ooit heeft gehad. Couperus is een icoon voor Den Haag. Het is te gek voor woorden dat er mensen over de toekomst van het museum beslissen die vermoedelijk nog nooit een goed boek hebben gelezen. Met één pennenstreek worden in Den Haag tramtunnels aangelegd die de begroting met miljoenen euro's overschrijden, maar 2,7 miljoen hebben ze niet over voor het Louis Couperus Museum vanwege een mogelijk exploitatietekort. In Nederland wordt alles gekapitaliseerd. In Frankrijk is zo'n discussie ondenkbaar. (Patrick A.M. Buch in *AD Haagsche Courant* 2008, 18 oktober) 🐘

Couperus Digitaal

Bezoek eens de website van het Louis Couperus Genootschap!

Wat vindt u op www.louiscouperus.nl?

- **Nieuws**

Altijd het laatste nieuws over Couperus en (activiteiten van) het Genootschap

- **Tijdladder Louis Couperus**

Een biografie, bibliografie, citaten- en prentenboek in één.

Een handig, chronologisch overzicht van het leven en werk van Louis Couperus

- **Database**

Een op trefwoorden doorzoekbare database met meer dan 3000 titelbeschrijvingen van secundaire literatuur over Couperus

- **Artikelen en recensies**

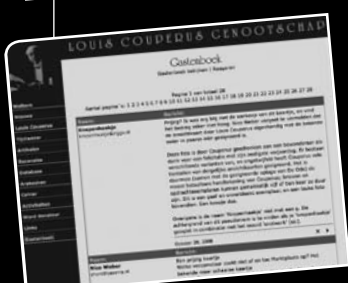
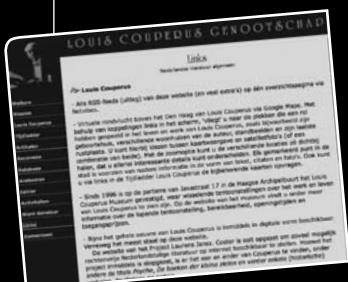
Een groeiend aantal artikelen over en recensies van het werk van Couperus

- **Word donateur**

Gemakkelijk: uzelf online aanmelden als donateur

- **Gastenboek**

Geef uw mening over onze website. Doe een suggestie of stel een vraag aan de redactie en/of andere bezoekers

www.louiscouperus.nl

De website van het Louis Couperus Genootschap

Colofon

- Arabesken** Tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap
Zestiende jaargang, nummer 32, november 2008
- Uitgever** Louis Couperus Genootschap
Postbus 11637
2502 AP Den Haag
Telefoon: 06 - 3034 9196
E-mail: redactie@louiscouperus.nl
Website: www.louiscouperus.nl
- Redactie** Rémon van Gemeren
Peter Hoffman (eindredactie)
Erik Schoonhoven
Menno Voskuil
- Vormgeving** Pim Oxener BNO, Boskoop
- Drukker** Macula, Boskoop
- Abonnementen** Donateurs van het Louis Couperus Genootschap ontvangen *Arabesken* gratis. Minimale donatie per jaar: € 18,15. Losse nummers zijn voor € 6,80 te bestellen door overmaking van het bedrag en vermelding van het gewenste nummer op giro 600367 van het Louis Couperus Genootschap te Den Haag.
- Artikelen** Bijdragen voor *Arabesken* gelieve als Word-document te sturen naar redactie@louiscouperus.nl. Richtlijnen voor auteurs worden op aanvraag toegezonden.

Tenzij uitdrukkelijk anders is vermeld berust de verantwoordelijkheid voor de inhoud van deze uitgave bij het bestuur van de Stichting Louis Couperus Genootschap. Hoewel de uitgave met de uiterste zorgvuldigheid wordt voorbereid, kan het evenwel voorkomen dat een rechthebbende van oordeel is, dat zijn of haar rechten zijn geschonden c.q. zijn of haar rechten zijn gepasseerd. Mocht zich zo'n geval voordoen, dan dient de rechthebbende zich bij voorkeur schriftelijk te melden bij het bestuur van het Genootschap met zijn of haar klacht.

Deze uitgave wordt mede mogelijk gemaakt door:

ISSN 1567-8067

Louis
Couperus
Genootschap